

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ТЮРКСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота магістра з тюркської філології

**на тему: "Суб'єктивні й об'єктивні трансформації при перекладі
турецького художнього тексту українською мовою (на матеріалі
роману Р.Н. Гюнтекіна "Млин")"**

Допущено до захисту
" ____ " _____ року

студентки групи МПтур 53-20
факультету *сходознавства*
освітньо-професійної програми *Галузевий*
переклад: турецька мова, англійська мова
за спеціальністю *035 Філологія*
за спеціалізацією *035.068 Східні мови та*
літератури (переклад включно), перша –
турецька

Макушиної Єлизавети Анатоліївни
(ПБ студента)

Завідувач кафедри
тюркської філології

Науковий керівник:
канд. філол. наук, доц. Пілик В.В.
(*науковий ступінь, вчене звання, ПБ*)

_____
(підпис)

_____
(ПБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	8
1.1 Текст як посередник процесу перекладу.....	8
1.2 Розмежування еквівалентності та адекватності в перекладознавстві	10
1.3 Типологія еквівалентності в перекладознавстві	14
1.4 Проблема феномена суб'єктивності в перекладознавстві.....	20
1.5 Перекладацькі трансформації та їх використання з суб'єктивних та об'єктивних причин.....	23
1.6 Визначення типів перекладацьких трансформацій різними вченими.....	29
Висновки до 1 розділу.....	31
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	34
2.1 Роман Решата Нурі Гюнтекіна "Млин"	34
2.2 Особливості перекладу художніх творів.....	37
2.3 Визначення типів лексичних трансформацій з боку турецьких науковців.....	40
2.4 Види лексичних трансформацій.....	42
Висновки до 2 розділу.....	52
РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТУРЕЦЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ	54

3.1 Граматичні трансформації та причини їх використання.....	54
3.2 Відмінність української та турецької граматики.....	56
3.3 Типи граматичних трансформацій в турецькому дослідженні	59
3.4 Види граматичних трансформацій.....	61
Висновки до 3 розділу.....	70
ВИСНОВКИ.....	73
ÖZET.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78

ВСТУП

З тих самих пір, як людина винайшла перші засоби письма та змогла записати на них свою історію, література стала невід'ємною частиною життя людей. Спочатку люди записували переважно свою історію, щоб увіковічнити події того часу, а також розповісти їх своїм нащадкам. Одним із зразків записаної історії є орхоно-єнісейські пам'ятки. Написані давньотюркським рунічним письмом, їх було неможливо перекласти, лише коли данський лінгвіст та історик В. Томсен зміг підібрати ключ до алфавіту, переклад текстів став можливим.

Переклад завжди слідував за популяризацією літератури, адже без перекладу текстів, поширення творів є доволі складним. Коли людина читає вже перекладений твір, вона розраховує на те, що він є абсолютною копією оригіналу, де зберігається усі особливості мови та творчого стилю автора, тільки іншою мовою. Не завжди можна створити такий повний аналог, щоб специфіка написання була збережена. Причина цього може бути викликана різними проблемами, які виникають при перекладі. Наприклад, однією з причин невідповідності оригіналу та перекладу може бути відсутність певних граматичних форм, які існують тільки у мові, з якої перекладають.

Це лише один з пунктів, але, звісно, що може існувати різні проблеми та особливості, які необхідно враховувати, тому їх дослідження та винайдення шляхів розв'язання питань перекладу є важливим у сучасній лінгвістиці.

Актуальність дослідження визначається загальною тенденцією сучасної лінгвістики до вивчення особливостей перекладу та методів, які використовуються при перекладі. Існує необхідність дослідити методи та засоби, які можуть бути застосовані перекладачем для того, щоб перекласти художній твір. Дослідження перекладацьких трансформацій

при перекладі в турецькій мові не є досить дослідженою темою та потребує детального його дослідження, тому що з кожним роком перекладають все більше творів з турецької на українську та навпаки і виникає потреба в їх дослідженні для створення загального уявлення про використання перекладацьких трансформацій при перекладі з турецької мови, тому наше дослідження є актуальним.

Метою дослідження є визначити суб'єктивні й об'єктивні трансформації при перекладі турецького художнього тексту.

Для досягнення поставленої мети існує необхідність розв'язання таких завдань:

- визначити теоретико-методологічні засади вивчення адекватності та еквівалентності в мовознавстві;
- окреслити таке поняття як "перекладацькі трансформації";
- визначити суб'єктивність та об'єктивність використання перекладацьких трансформацій;
- дослідити методи, які відносять до лексичних та граматичних трансформацій;
- виявити суб'єктивні та об'єктивні ознаки використання лексичних та граматичних трансформацій у турецькому художньому творі.

Об'єктом дослідження є турецький художній текст.

Предметом дослідження є суб'єктивні та об'єктивні перекладацькі трансформації при перекладі турецького художнього тексту українською мовою.

Матеріалом дослідження є роман Р.Н. Гюнтекіна "Млин" (Değirmen).

Методи дослідження. З метою розв'язання поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: *метод критичного аналізу,*

який було використано для вивчення корпусу наукових праць попередників; *метод індукції та дедукції*, який використовувався для дослідження методів перекладацьких трансформацій; *метод суцільної вибірки*, який застосовувався при пошуку фактичного матеріалу з художнього тексту турецькою та українською мовою; застосовувався *метод компонентного аналізу* для дослідження різних класифікацій; *метод порівняння*, який використовувався для порівняння класифікацій різних вчених перекладацьких трансформацій.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше було досліджено суб'єктивні й об'єктивні трансформації турецького художнього тексту в турецько-українському перекладі.

Практичне значення роботи. Даний матеріал може бути використаний у процесі укладання матеріалів зі спецкурсів з турецької мови, таких як стилістика турецької мови, основи теорії і практики перекладу, практичний курс перекладу з турецької мови, проведенні семінарів та круглих столів, присвячених зв'язку турецької мови та культури; у практиці перекладу художніх творів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, викладені у роботі, були представлені на міжнародній студентській науково-практичній конференції, "Ad orbem per linguas. До світу через мови". Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної відеоконференції "Світ цінностей і цінності у світі", 13–14 травня 2021 року. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2021. 718 с., на ст. 130-132, Макушина Є.А.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, підрозділів до них, висновків, анотації та списку використаних джерел.

У першому розділі ми досліджуємо поняття "адекватності" та "еквівалентності". Визначаємо що таке "перекладацькі трансформації" та причини їх використання.

У другому розділі ми аналізуємо особливості перекладу художнього тексту та особливості роману Р.Н. Гюнтекіна "Млин". Досліджуємо, які лексичні трансформації були використані в романі та які суб'єктивні та об'єктивні ознаки вони мають.

У третьому розділі ми досліджуємо поняття "граматичні трансформації" та особливості їх використання в художньому творі.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1.1 Текст як посередник процесу перекладу

Тексти є єдиним матеріалізованим свідомством здійсненого процесу перекладу та конкретним матеріалом для зіставного наукового аналізу; вони дозволяють встановити перекладацькі закономірності, способи та прийоми еквівалентної передачі різноманітної й багатопланової інформації оригіналу в перекладі (Виноградов, 2006). Матеріалом перекладу є тексти різних сфер мовлення: розмовного, ділового, наукового, публіцистичного тощо. В. С. Виноградов пропонує таку класифікацію текстів (Виноградов, 2006).

Розмовні тексти поділяються на розмовно-побутові, розмовно-ділові тощо. Розмовні тексти виконують функцію спілкування. Реалізуються в усній діалогічній формі та орієнтовані на взаємну комунікацію з будь-якою метою.

Офіційно-ділові тексти: державні, політичні, дипломатичні, комерційні, юридичні документи тощо. Їхня головна функція – повідомлення (інформативна). Зазвичай вони існують у письмовій формі, яка в деяких видах документів чітко регламентована.

Суспільно-інформативні тексти містять найрізноманітнішу інформацію, яка надходить каналами масової комунікації (з газет, журналів, радіо та телебачення). Їхня основна функція – повідомлення (інформативна). Ці тексти можуть бути тенденційними та розрахованими на певний вплив, на формування суспільної думки. Форма таких текстів найчастіше письмова. На радіо та телебаченні письмові тексти ретранслюються в усній формі; ораторські промови також можуть відтворювати письмовий оригінал.

Наукові тексти мають багато підтипів, видів та підвидів, залежно від галузей знань і призначення. Серед них виокремлено спеціальні тексти, розраховані на професіоналів, і науково-популярні, призначені для масового читача. Таким текстам притаманна функція повідомлення й орієнтація на логічно послідовне, об'єктивне та доказове викладення змісту. Наукові тексти реалізуються зазвичай у письмовій формі. Виступи на конференціях, з'їздах, симпозіумах тощо можуть бути і в усній формі.

Художні тексти охоплюють усе жанрове розмаїття художньої літератури, літературної критики та художньої публіцистики. Вони мають дві основні взаємопов'язані текстотвірні функції: впливу й естетичну. У таких текстах особливого значення набуває форма викладу. "У літературі втілено не лише і не стільки раціональне, скільки художнє й естетичне пізнання дійсності. Від того, як і в якій формі матеріалізується зміст, залежить естетична цінність твору та рівень емоційно-експресивного впливу на читача, – підкреслює В. С. Виноградов. – У художніх текстах використовуються одиниці та засоби всіх стилів, але всі ці стильові елементи є включеними до особливої літературної системи та набувають естетичної функції" (Виноградов, 2006). Художні тексти поділяються на види, наприклад, відповідно до літературних жанрів. Кожен вид має свою художню, мовну та функціональну специфіку.

Релігійні твори: канонічні книги Святого Письма, апокрифи, Життя святих, проповіді, теологічні твори – вирізняються особливою своєрідністю. Переклад таких творів має багатовікову історію. Підхід до перекладу Біблії відомого лінгвіста та теоретика перекладу Ю. Найди був прийнятий за основу в кінці 1960-х і продовжує працювати й сьогодні. У монографії Ю. Найди "Теорія та практика перекладу", яка написана спільно з Ч. Тейбером, вперше було запропоновано розгорнуту, глибоко обґрунтовану теорію біблійного перекладу (Висоцька, 2015).

Отже, тексти можуть мати різні функції та належати до різних стилів, але вони є головним посередником перекладу. Саме текст,

неважливо усний чи письмовий, несе у собі всю необхідну інформацію, культуру та мовні особливості різних народів. При перекладі перекладач має мати за найвищу мету перекласти текст так, щоб не загубився ні його вплив на читача ні його мовні характеристики.

1.2. Розмежування еквівалентності та адекватності в перекладознавстві

Текст несе у собі інформацію, яку у неї заклав автор і мета перекладу - передати цей зміст. Перекладач використовує для цього різні методи перекладу, але, при цьому, найважливішим є збереження основної мети тексту, яку містить текст оригінал до читача. Інколи перекладач стикається з проблемами при перенесенні змісту тексту на іншу мову, тому що мова оригіналу і мова перекладу відрізняються не тільки за граматичними та лексичними особливостями, але й за культурними характеристиками, які несе у собі кожна мова. Отже, необхідно обирати чи перекладати текст дуже близько до оригіналу, для того, щоб перенести основний зміст тексту. Еквівалентність та адекватність тексту є одними із найголовніших основ, на які покладається перекладач при перекладі.

Еквівалентність перекладу є головною ознакою й умовою існування перекладу: "Еквівалентність розкриває найважливішу особливість перекладу та є одним із центральних понять сучасного перекладознавства", – зазначає В. Н. Комісаров.

Вважається, що вперше термін "еквівалент" використано в сучасному перекладознавстві з огляду на машинний переклад, а традиційний термін "перекладацька еквівалентність" ввів до перекладознавства Р. Якобсон у статті "О лингвистических аспектах перевода" 1959 р. (Гарбовский, 2004)].

Проблема встановлення еквівалентності (відповідності) текстів оригіналу та перекладу завжди залишається дискусійною та відкритою для

розгляду, "адже, здійснюючи переклад, перекладач свідомо чи несвідомо залучає до тексту власне розуміння оригіналу й установлює баланс співвідношення двох мов, культур, онтологій", – пояснює О. О. Селіванова (Селіванова, 2008).

Еквівалентність текстів оригіналу та перекладу в перекладознавстві розглядається:

- як збалансоване співвідношення двох найбільш важливих характеристик текстів оригіналу й перекладу: повноти й точності змісту, що передається (Латишев, 1981);

- як збереження відносної рівності змістової, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації оригіналу та перекладу (Виноградов, 2006).

Для розмежування понять еквівалентності перекладу та відповідності прагматичного впливу текстів оригіналу й перекладу було введено термін "адекватність".

Адекватність перекладу розглядається як:

- близькість оцінок змісту текстів їхніми адресатами;
- відповідність поставленій перед перекладачем меті.

Розмежовує поняття еквівалентності й адекватності О. Д. Швейцер (Швейцер, 1988), услід за ним і М. К. Гарбовський. "Адекватність перекладу передбачає його відповідність тим очікуванням, які покладають на нього учасники комунікації, а також тим умовам, в яких він створюється. Категорія адекватності є характеристикою не міри відповідності тексту перекладу тексту оригіналу, а міри його відповідності учасникам комунікації", – вважає М. К. Гарбовський (Гарбовський, 2004). При цьому зазначає, що адекватність як властивість перекладу в більшій мірі орієнтована на одержувача перекладу.

Зважаючи на розмежування термінів адекватність й еквівалентність, виокремлюють адекватний та еквівалентний переклад:

- адекватний відповідає поставленій меті,

- еквівалентний ґрунтується на функціональній відповідності оригіналу та перекладу (Висоцька, 2015).

Адекватний переклад має оціночний або ж нормативний характер, але доволі часто адекватність та еквівалентність виступають синонімами, або ж навіть замінюють один одного. Коли ці два терміни вживаються поряд, адекватність стосується більш вільного перекладу і у цьому випадку співвідношення текстів оригіналу та перекладу буде значно меншою, ніж еквівалентність. А. Швейцер, визначає "адекватність крізь призму реакції перекладача на комунікативну ситуацію, адже адекватність відштовхується від припущення, що рішення, прийняте перекладачем, часто є компромісом, що переклад вимагає жертв, та що в процесі перекладу тлумач часто вимушений вдатися до певних втрат задля передачі головного, основних аспектів вихідного тексту". Виходячи з цього, переклад може бути адекватним, навіть якщо він еквівалентний з вихідним текстом лише в одному функціональному вимірі, однак кожне відхилення від еквівалентності повинне бути продиктованим об'єктивною необхідністю, а не бажанням перекладача (Швейцер, 1988). Еквівалентність передбачає максимальне приближення тексту перекладу до оригіналу. Адекватність, зі свого боку, носить більш вільний та нормативний характер. Адекватний переклад є більш спрямованим на передачу комунікативних цілей і задач.

Сьогодні в теорії перекладу мають право на існування обидва терміни - еквівалентність та адекватність, проте в ставленні до них намітилося кілька підходів.

Перший підхід. Еквівалентність розглядається як категорія ретроспективна, критична, статична, орієнтована на перекладацький результат. Адекватність розуміється як категорія перспективна, динамічна, орієнтована на перекладацький процес.

Другий підхід. Еквівалентність розглядається як центральне поняття і об'єкт вивчення теорії перекладу. Еквівалентність – це рівноцінність вихідної і перекладного тексту.

Адекватність - це оціночний термін, службовець для встановлення ступеня еквівалентності в перекладному тексті.

Еквівалентність та адекватність відносяться до категорії результативності, що містить оціночний ознака. Розмежування еквівалентності та адекватності здійснюється за допомогою поняття "інваріантність". Текст перекладу визнається еквівалентним, якщо в ньому дотримані всі вимоги до інваріантності.

Текст перекладу вважається адекватним, якщо в ньому спостерігаються відступи від вимог до інваріантності.

Третій підхід. Вибір терміна залежить від типу перекладного тексту. Обидва терміни є показниками високої якості перекладу. Однак термін "еквівалентний" закріпився для оцінки якості перекладу художнього тексту, а термін "адекватний" – для нехудожнього тексту (Шамова, 2005).

Адекватність у своїй суті – процес орієнтування на цільову мову, її суб'єктивний характер пов'язаний з трикутником, який відбувається при перекладі (текст оригіналу – перекладач – текст перекладу), тобто перекладач трансформує оригінал змінюючи вихідний текст у залежності від обраних ним рішень. Еквівалентність являє собою результат співвідношення тексту оригіналу і перекладу та має об'єктивний характер адже перекладач повністю повторює оригінал у тексті мови перекладу.

Отже, рівень вимог до адекватного перекладу нижче, ніж до еквівалентного перекладу. Еквівалентний переклад – це переклад, в якому передані всі типи еквівалентності. Адекватний переклад – це переклад, в якому перекладач, виходячи з мети перекладу і характеру адресата, передає лише денотативну еквівалентність, а іншими типами еквівалентності він може знехтувати.

Можна зробити висновок, що адекватність більш спрямована на цільову мову, що несе у собі суб'єктивний характер, перекладач відтворює оригінал з певними змінами в залежності від обраних ним стратегій та моделей перекладу. У той самий час еквівалентність має об'єктивний характер з погляду на результат співвідношення текстів оригіналу і перекладу, тому що перекладач повторює оригінал тільки вже перекладений іншою мовою.

1.3. Типологія еквівалентності в перекладознавстві

У перекладознавстві розрізняють теоретично можливу й оптимальну еквівалентність. Теоретично можлива визначається співвідношенням структур і правил функціонування двох мов, оптимальна – відповідністю оригіналу та перекладу в конкретному випадку. Співвідношення між цими двома типами еквівалентності покладені в основу рангових моделей перекладу, які враховували як мінімальні відповідності морфем, слів, речень, так і модифікували вибір перекладача нормами мов оригіналу й перекладу та контекстом. Досягнення повної еквівалентності в такому розумінні практично неможливе, а іноді навіть небажане, адже це руйнує відповідність впливу текстів на читача оригіналу та перекладу (Селіванова, 2008).

Спроба побудувати типологію еквівалентності, знайти шаблі, що ведуть від теоретично можливої до оптимальної, зумовили виникнення теорії рівнів еквівалентності. Найвідоміші теорії рівнів еквівалентності ґрунтуються на трьох типах відповідностей знака, установлених в семіотиці: семантичному, синтаксичному та прагматичному (Гарбовский, 2004).

- Семантика є відношенням знака або форми знака до позначеного ним змісту.

- Синтактика є відношенням знака до інших знаків в мовленнєвому потоці.
- Прагматика є відношенням знака до інтерпретатора.

Модель перекладацької еквівалентності Г. Єгера (1978)

відтворюється на чотирьох рівнях:

- прагматичному (для чого говорить)
- семантичному-1 – денотативному (про що говорить)
- семантичному-2 – сигніфікативному (як сказати)
- синтаксичному (як розташувати елементи висловлювання відносно

один одного) (Єгер 1978, с. 136-137) (Гарбовский, 2004).

О. Д. Швейцер також виокремлює чотири рівні еквівалентності:

- прагматичний,
- семантичний (компонентний),
- семантичний (референційний),
- синтаксичний (Швейцер, 1988).

Домінуючим є прагматичний рівень, що "охоплює такі життєво важливі для комунікації фактори, як комунікативна інтенція, комунікативний ефект, установка на адресата ... управляє іншими рівнями" (Швейцер, 1988).

В. Н. Комісаров розмежував такі рівні еквівалентності:

- мети комунікації,
- способу опису ситуації,
- опису ситуації,
- структури висловлення,
- лексико-семантичної відповідності (Комиссаров, 2002).

У найсучасніших працях теоретиків перекладознавства розглядаються такі типи еквівалентності:

- денотативна (фонова // екстралінгвальна) інформаційна еквівалентність;

- конотативна, орієнтована на передачу стилістичного реєстру або говору (соціолекту);
- структурно-нормативна як збереження жанрової специфіки оригіналу;
- прагматична, що передбачає адаптацію змісту оригіналу з метою його правильного сприйняття читачем перекладу;
- формально-естетична, орієнтована на відповідність враження від тексту оригіналу та перекладу (Мирошніченко, 2003).

Американський перекладач і теоретик перекладу Ю. Найда запропонував виділити два типи еквівалентності перекладу: формальну та динамічну (Найда, 1978).

Формальна орієнтована на оригінал (на форму та зміст) і передбачає збереження в тексті перекладу формальних ознак оригіналу (відтворення граматичних форм, пунктуації, абзаців, калькування ідіом за умови пояснення у примітках і коментарях відхилень від оригіналу). "При дотриманні формальної еквівалентності увага концентрується на самому повідомленні, як на його формі, так і на змісті ..." (Найда, 1978). Ю. Найда такий переклад називає перекладом-глосою, що переносить реципієнта до культури народу, мовою якого написаний оригінал.

Динамічна еквівалентність орієнтована на читача перекладу й тому потребує від перекладача адаптації лексики та граматики. Одержувач перекладу не переноситься до іншої культури, йому запропоновано "модус поведінки, релевантний контексту його власної культури" (Найда, 1978).

Ю. Найда вважав формальну та динамічну еквівалентність полюсами, між якими розташовуються чимало проміжних типів (Гарбовский, 2004). За Ю. Найдою (2004), точний переклад є неможливим, отже, перед перекладачем постає вибір типу еквівалентності. Домінантою перекладу дослідник вважав динамічну еквівалентність, зважаючи на культурно-етнічний акцент його школи та специфіку перекладацької

діяльності в Американському біблійному товаристві (адаптація Біблії переважно для сприйняття африканськими й індіанськими племенами) (Селіванова 2008).

У перекладознавчих студіях кінця 80-х р.р. 20 ст. динамічна еквівалентність поступилася місцем комунікативно-функціональній, що визначається:

- як найоптимальніша збалансованість смислової, конотативної, екстралінгвістичної інформації текстів оригіналу та перекладу, що мотивується необхідністю досягнення рівноцінності їхнього впливу на своїх адресатів (Текст и перевод, 1988, с. 31);
- як найоптимальніший баланс семантики та форми, денотативної, конотативної стилістичної, культурної, прагматичної інформації текстів оригіналу та перекладу (Селіванова, 2012).

Визначення функціонально-комунікативної еквівалентності О. О. Селівановою ґрунтується на визначенні, запропонованому в монографії "Текст і переклад", однак не абсолютизується відповідність прагматичного впливу оригіналу та перекладу на своїх читачів (Висоцька, 2015).

Отже, різні вчені виділяють різні рівні та типи еквівалентності. Ці рівні будуються згідно різних ознак тексту при перекладі. На різних рівнях еквівалентності можуть віддзеркалюватися різні особливості мови та культури. Кількість культурних термінів, які будуть відображати особливості певного народу чи нації залежить від виду тексту, з якого відбувається переклад.

Тексти різних рівнів та жанрів при перекладі можуть вимагати різну ступінь залежності еквівалентності, адже є неможливим перекладання наукового тексту так само, як і художнього на одному рівні. Тексти залежно від свого типу мають свої характерні особливості, тому є необхідним більш детально дослідити різні види еквівалентності на різних рівнях спілкування.

В. С. Виноградов розглядає проблему еквівалентності в залежності від типу перекладного тексту. Рівень еквівалентності усних і письмових перекладних текстів різний. Найскладнішим для досягнення еквівалентності є усний, насамперед синхронний, переклад. При синхронному перекладі на зниження рівня еквівалентності впливають:

- фазовий зсув (усне перекладне мовлення породжується майже одночасно з сприйняттям усного повідомлення мовою оригіналу: на деяких відрізках перекладач відстає від тексту оригіналу за рахунок випередження на інших);
- синтаксичні трансформації (дієслово замість дієслівного звороту, перетворення складнопідрядного речення на складносурядне або на самостійне речення; зняття займенникових повторів тощо);
- словесне ущільнення (згортання) інформації;
- скорочення інформативної надмірності (надлишковості), якщо вона має місце в мовленні оратора;
- ймовірнісне прогнозування, тобто вмінні передбачати зміст фрази за її початковими лексичними одиницями, ключовими словами;
- прискорення темпу мовлення (в ритмі 150-200 слів на хвилину), при цьому неминучі пропуски та помилки;
- втрата особистісних характеристик мови оратора (тембр, модуляція голосу, експресивність інтонації тощо).

В. С. Виноградов еквівалентність усного перекладу оригіналу визначає як редуковану відносну еквівалентність (Виноградов, 2006).

Рівень еквівалентності письмового перекладу – книжних (друкованих) текстів – набагато вищий. На відміну від усного, письмовий переклад створюється при постійному зверненні до оригіналу, до різних словників, довідників, енциклопедій тощо.

Офіційно-ділові тексти повністю орієнтовані на передачу змісту. Їхня форма в більшості випадків стереотипна. Звертання, зачини тексту,

послідовність викладу, кінцівки документів у кожній мові підпорядковуються суворим правилам риторики та рясніють мовними штампами. У мові перекладу зберігається композиція оригіналу, але самі мовні штампи можуть відрізнятися за внутрішньою формою, збігаючись за змістом.

Відносність еквівалентності офіційно-ділових текстів визначається:

- відмінностями в мовних кліше, в риторичних структурах різних мов;
- можливістю появи елементів буквалізму;
- стилістичною нейтралізацію тексту перекладу;
- розбіжністю характеристик нейтрального стилю в різних мовах (Виноградов, 2006).

Для суспільно-інформативних текстів (газетних і журнальних публікацій) характерне використання значної кількості звичних кліше, стереотипних фраз, газетних штамів, політичних термінів і понять, соціальних реалій тощо. У цьому випадку перекладач прагне перш за все передати точний соціально-політичний зміст таких публікацій і їхню суспільну спрямованість.

Відмінності між оригіналом і перекладом суспільно-інформативних текстів виникають за рахунок:

- синтаксичних трансформацій рема-тематичного характеру;
- усталених в мові перекладу відповідників;
- різниці в стилі газетно-журнальних публікацій мов оригіналу та перекладу;
- пояснювальних експлікацій в перекладі.

Ступінь відносної еквівалентності наукових текстів залежить від їхніх типів і видів. Чим більше формалізований науковий текст, тим більш еквівалентний його переклад. Переклади деяких праць з математики, хімії чи біології, що складаються з стереотипних фраз, які вводять відповідні формули, майже тотожні оригіналу. У процесі перекладу наукових праць

основне – передати логіку думки, суть наукової доктрини, послідовність міркування. Для цього нерідко приходиться в перекладах міняти синтаксичну структуру фраз оригіналу, знижувати емоційну тональність, якщо вона є в оригіналі, давати описові трактування термінів.

Рівень відносної еквівалентності перекладів наукової літератури обумовлюється:

- деякими граматичними трансформаціями,
- логічними, термінологічними уточненнями та роз'ясненнями.

У художньому перекладі (особливо віршованому), за словами В. С. Виноградова, свої особливі закони еквівалентності оригіналу: "... він може лише нескінченно зближуватися з оригіналом. Тому що у художнього перекладу є свій творець, свій мовний матеріал і своє життя в мовному, літературному та соціальному середовищі, що відрізняється від середовища оригіналу" (Виноградов, 2006).

Причини відносної еквівалентності художнього перекладу й оригіналу викликані:

- своєрідністю сприйняття оригіналу перекладачем;
- різносистемністю мов;
- відмінностями соціокультурного середовища;
- стилем перекладача тощо (Висоцька, 2015).

Отже, рівень еквівалентності залежить від виду тексту, адже у кожному типі тексту є характерні лише йому стильові та граматичні особливості, які змушують перекладача віднаходити еквівалентні зв'язки у мові перекладу. Коли перекладачу необхідно знайти відповідник, то це зумовлюється не тільки особливостями граматики чи лексики, але виникає і перекладацька суб'єктивність, яка теж значно впливає на кінцевий варіант перекладу.

1.4 Проблема феномена суб'єктивності в перекладознавстві

Проблема суб'єктивності стоїть осібно серед інших проблем сучасного людинознавства. Це проблема вивчення власне людського в людині – його думок і почуттів, психічних станів і переживань, індивідуально-психологічних особливостей особистості та ін. Однак, у багатьох з існуючих у перекладознавстві дефініцій перекладу, на жаль, не виправдано відсутня вказівка на перекладача як на суб'єкта-інтерпретатора, або присутній, але в завуальованій формі:

1) А.В. Федоров: "Перекласти значить висловити вірно і повно засобами однієї мови те, що вже було висловлено раніше засобами іншої мови" (Гарбовський, 2007).

2) А.Д. Швейцер; "Переказ може бути визначений як: односпрямований двофазний процес міжмовної і міжкультурної комунікації ..." (Гарбовський, 2007).

3) М. Ледерер: "При перекладі недостатньо зрозуміти самому, треба, щоб зрозуміли інші. За визначенням, переклад розпадається на дві частини: сприйняття сенсу і його вираз" (Гарбовський, 2007).

4) Ж. Мунен: "Переклад – це контакт мов, явище білінгвізму" (Гарбовський, 2007).

5) Л.С. Бархударов: "Переклад можна вважати певним видом трансформації, а саме міжмовної трансформації" (Бархударов, 1975).

6) В.М. Комісаров: "Переклад – вид мовного посередництва, цілком орієнтований на оригінал" (Гарбовський, 2007).

7) К.М. Гарбовський: "Переклад – це суспільна функція комунікативного посередництва між людьми, які користуються різними мовними системами ..." (Гарбовський, 2007).

Відомий лінгвіст-перекладач Р.К. Миньяр-Белоручев, в свою чергу, виводить з тіні суб'єкта-інтерпретатора і акцентує, що "об'єктом науки про переведення є не просто комунікація з використанням двох мов, а комунікація з використанням двох мов, що включає корелюючу між

собою діяльність джерела, перекладача і одержувача "(Миньяр-Белоручев, 1996).

У будь-якому акті перекладу неодмінно присутній творчий початок, яке проявляється в незапрограмованих і непередбачуваних рішеннях. Одним з необхідних компонентів перекладу є тлумачення змісту оригіналу. Будь-яка інтерпретація суб'єктивна, так як її виробляє, породжує суб'єкт, що і визначає широкі можливості перекладацької герменевтики. У цьому відношенні цілком актуальні слова видатного теоретика вітчизняного перекладознавства А.В. Федорова про те, що "чисто перекладацький талант – це талант інтерпретатора" (Федоров, 1983). Тому відповідні засоби вираження на мові перекладу підбираються лише на основі перед перекладацької інтерпретації перекладача-суб'єкта в залежності від характеру оригіналу і що виникають на основі інтерпретації перекладацьких завдань.

Якщо талант перекладача - це талант інтерпретатора, а перекладати – значить інтерпретувати, необхідно внести деякі уточнення в визначення перекладу з гносеологічної точки зору. Переклад в даному ракурсі визначається як вторинне відображення відображеної в оригіналі дійсності і безпосереднє відображення і творче перевисловлення оригіналу. Іншими словами, переклад є адекватне відображення і творче перевисловлення оригіналу (Лілова, 1985). Призначення ж психіки, як ми вже підкреслювали на початку нашого дослідження, не укладається в дзеркальному відображенні дійсності, а складається в спотворенні дійсності на користь організму (Виготський, 1982), і перекладач як суб'єкт-інтерпретатор, що володіє психікою, звичайно ж не здійснює дзеркальну передачу змісту тексту. Навпаки, виконаний ним переклад не може бути не пропущений крізь призму його особистості, життєвого досвіду, цінностей, думок, його власних емоційних переживань і т.д. (Прим. Сам по собі термін "еквівалентність" ні в якому разі не тотожний терміну "ідентичність". Л.С. Бархударов акцентує: "текст перекладу

ніколи не може бути повним і абсолютним еквівалентом тексту оригіналу" (Бархударов, 1975), в силу включення суб'єкта-перекладача в інтерпретацію (перекладацький процес)). (Кочкинекова, 2016).

Отже, кожен перекладач тим чи іншим чином впливає на переклад. Це може відбиватися на різних рівнях перекладу. Перекладач обирає варіанти, які, як йому здається, більш підходять для тексту, тому використовує різні трансформації для досягнення цієї мети.

1.5 Перекладацькі трансформації та їх використання з суб'єктивних та об'єктивних причин

Перекладацькі трансформації є одним з ключових предметів вивчення в перекладознавстві. Традиційно вони розглядаються як міжмовні трансформації, які перетворюють формальну структуру висловлювання (Швейцер, 1988); 2) референціальний підрівень семантичної еквівалентності, для якого характерні лексичні та лексико-синтаксичні трансформації (Швейцер, 1988). Таким чином, сутність перекладацьких трансформацій полягає в міжмовному перетворенні формальних і семантичних параметрів вихідного повідомлення.

Ці перетворення відбуваються суб'єктом діяльності (перекладачем), які реалізують установку на збереження сенсу інформації, що міститься в оригіналі.

У ситуації відсутності прямих відповідностей у двох мовах (наприклад, у випадках перекладу текстів, наповнених стилістично маркованими, індивідуально-авторськими або окказіональними формами словесного вираження) перекладач застосовує різноманітні види трансформацій, тим самим впливаючи на концептуальний зміст оригіналу в двох напрямках.

По-перше, через перекладацької трансформації може змінитися спосіб активації концептуального змісту. Перекладач спирається на той

самий когнітивно-мотиваційний контекст, що і автор оригінального тексту, але під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів вибирає інші способи відбору релевантних аспектів концептуального змісту для мовного висунення (актуалізації). Сенс переказного повідомлення в такому випадку буде залишатися ізоморфним відображенням оригінального сенсу вихідного повідомлення. По-друге, через перекладацької трансформації може значно змінитися саме концептуальний зміст вихідного повідомлення. (Устинова, 2018)

"Перекладацька діяльність по визначенню носить посередницький характер, оскільки її мета полягає в тому, щоб зробити доступним для читачів перекладу повідомлення, зроблене автором оригіналу на іншій мові." (Корунець І.В, с. 40).

Я.І. Рецкер визначає трансформації при перекладі як "прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті і знаходимо йому російську відповідність, яка не збігається зі словниковим" (Рецкер, 1974). У даний час існує безліч класифікацій перекладацьких трансформацій запропонованих різними авторами.

Л.К. Латишев пропонує класифікацію перекладацьких трансформацій за характером відхилення від міжмовних відповідностей, в якій всі трансформації підрозділяються на:

- морфологічні – заміна однієї категоріальної форми іншою або декількома;
- синтаксичні – зміна синтаксичної функції слів і словосполучень;
- стилістичні – зміна стилістичного забарвлення відрізка тексту;
- семантичні – зміна не тільки форми вираження змісту, а й самого змісту, а саме, тих ознак, за допомогою яких описана ситуація;
- змішані – лексико-семантичні та синтаксично-морфологічні (Латишев, 1983).

У класифікації Л.С. Бархударова перекладацькі трансформації розрізняються за формальними ознаками: перестановки, додавання, заміни, вилучення (Бархударов Л.С., 1975). При цьому Л.С. Бархударов підкреслює, що подібний розподіл є значною мірою приблизним і умовним. Перестановками називаються зміни розташування (порядку наступності) мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Під замінами маються на увазі як зміни при перекладі слів, частин мови, членів речення, типів синтаксичного зв'язку, так і лексичні заміни (конкретизація, генералізація, антонімічний переклад, компенсація). Додавання припускають використання в перекладі додаткових слів, що не мають відповідностей в оригіналі. Під випущенням мається на увазі пропуск тих або інших слів при перекладі (Бархударов Л.С., 1975).

На думку О. О. Селіванової, зміна форми зумовлює здебільшого і зміну смислу, модифікація прагматичного впливу також передбачає зміну форми та змісту повідомлення. Враховуючи таку нероздільність, перекладацькі трансформації умовно поділяються на формальні, формально-змістові, обумовлені специфікою мовних систем оригінального та перекладного текстів, а також контекстуальними та прагматичними факторами, та прагматичні, останні є також формально-змістовими (Селіванова, 2012).

Формальні трансформації передбачають зміну форми в перекладі при збереженні змісту оригіналу.

Формально-змістові трансформації передбачають зміну форми та модифікацію змісту.

Кожен з цих типів представлений одиницями різних мовних рівнів: фонетичного, графічного, лексичного, граматичного (морфологічного та синтаксичного) тощо (Висоцька, 2015).

Мотиви і причини використання перекладацьких трансформацій визначаються тим фактом, що точність перекладу визначається не

формальною відповідністю між одиницями двох мов, а їх функціональної тотожністю. Точним може вважатися лише такий переклад, який забезпечує тотожність функції тексту перекладу і тексту оригіналу" (Черняховская, 1976).

Трансформації використовуються для того, щоб текст перекладу був функціонально тотожним тексту оригіналу. Причинами перекладацьких трансформацій є суттєві розбіжності в культурних знаннях носія вихідної мови і носія мови перекладу, тому існує необхідність виправити їх заради досягнення рівноцінності впливу вихідного тексту і тексту перекладу.

А.Ф. Архипов виділяє наступні мотиви застосування трансформацій, з метою домогтися більш високого ступеня еквівалентності:

- прагнення уникнути буквалізму при перекладі;
- прагнення використовувати вирази і конструкції, що є найбільш уживаними в мові перекладу;
- необхідність подолання міжмовних відмінностей в оформленні однорідних членів речення;
- прагнення уникнути неприродності, громіздкості, неясності та нелогічності виразів;
- прагнення до більш компактного варіанту перекладу;
- прагнення донести важливу фонову інформацію або зняти надлишкову;
- прагнення відтворити образність, що важко передається мовою перекладу (Архипов, 1991).

Є.В. Бреус мотивуючи необхідність використання перекладацьких трансформацій, зауважує, що текст оригіналу передається за допомогою перекладацьких відповідностей, що мають не тільки інше мовне вираження у мові перекладу, але й відмінний від оригіналу набір сем, а це і породжує необхідність у всіляких перекладацьких трансформаціях (Бреус, 2002).

Ми мусимо зазначити, що всі причини використання перекладацьких трансформацій можна віднести до двох основних: об'єктивні та суб'єктивні. Таким чином, з об'єктивних причин відбуваються трансформації, які є пов'язаними з культурними відмінностями носіїв двох мов або які зв'язані з відмінностями граматичних структур двох мов. Невелика кількість часу, яка існує, в умовах усного перекладу, власний стиль перекладача, рівень його компетенції і той факт чи є перекладач носієм мови оригіналу або мови перекладу можуть відноситися до суб'єктивних причин.

Є необхідним надати уточнення, що існує два основних види замін:

- 1) стійкі міжмовні відповідності, утворені за допомогою перекладацьких трансформацій;
- 2) контекстуальні, тобто ті, які утворюються в процесі перекладу залежно від контексту.

Однієї із головних причин їх створення є відмінності у структурах мови оригіналу і мови перекладу. До таких відмінностей відносяться:

- розбіжності в системах вихідної мови і мови перекладу;
- розбіжності мовних норм вихідної мови і мови перекладу;
- розбіжність узусів, що діють в середовищі носіїв вихідної мови і мови перекладу;
- розбіжності фонових знань у носіїв мови оригіналу і мови перекладу.

Отже, ці розбіжності і створюють проблеми, які виникають при перекладі, перекладацькі трансформації допомагають їх подоланню.

У процесі перекладу можуть бути два типи трансформацій:

1. об'єктивно необхідні/обумовлені особливостями цільової мови;
2. суб'єктивно введені за власним бажанням перекладача і тому не завжди неминучі.

Будь-який з них вимагає структурних/зовнішніх змін вихідних мовних одиниць у мові переклад

Суб'єктивно використані трансформації національно своєрідних лексичних одиниць у процесі перекладу зумовлені не стільки об'єктивними, тобто національними мовними факторами, скільки стилістичними цілями, які реалізує перекладач.

Також семантично та стилістично зумовлені всі перекладацькі трансформації через додавання, до яких вдаються з метою досягнення необхідної виразності. Доповнення стають необхідними в цільовій мові або для того, щоб чіткіше виразити зміст вихідної мовної одиниці, або заради досягнення певного стилістичного ефекту.

Часто зустрічаються також трансформації різних перекладацьких опущень, які можуть бути двох типів: а) об'єктивно необхідні, тобто неминучі, і б) випадкові чи суб'єктивно внесені.

Об'єктивно необхідні пропуски зумовлені граматичними явищами, які недоступні цільовій мові. Так, об'єктивно пропущені допоміжні дієслова, визначальні артикли чи займенники, окремі варваризми тощо.

Випадкові суб'єктивні опущення зазвичай не змінюють загального змісту речення/уривка, хоча вони можуть певною мірою змінити наголос автора, зроблений у реченні вихідною мовою.

Ці та подібні види трансформації шляхом скорочення, розширення чи заміни не завжди можна розглядати як навмисні чи виключно суб'єктивні, оскільки їх об'єктивно вимагають специфічно національні способи вираження в мові перекладу.

Проте завжди суб'єктивним є підхід перекладача до вибору деяких семантично та синтаксично еквівалентних версій вихідної мови. (Кузенко, 2008)

Отже, такого роду розподіл на суб'єктивні чи об'єктивні трансформації є значною мірою приблизним і умовним. Перекладацькі трансформації можуть поєднуватися один з одним і цим самим набувати характер складних, комплексних трансформацій та бути викликаними різними причинами. Тому подальше дослідження типів трансформацій є

необхідним, адже серед науковців досі немає однієї загальної думки щодо того, як правильно та максимально коректно відносити певні перекладацькі трансформації до різних типів.

1.6 Визначення типів перекладацьких трансформацій різними вченими

Перекладацькі трансформації можуть бути використані в різних частинах перекладу та мати різні функції, тому існує необхідність для їх розрізнення. Різні вчені, базуючись на різних функціональних особливостях трансформацій, пропонують класифікації, деякі з яких дуже схожі один з одним. Ми розглянемо думки та теорії деяких з вчених, які займалися дослідженням перекладацьких трансформацій.

За визначенням Л. С. Бархударова, трансформації – це міжмовні перетворення, перебудова елементів вихідного тексту, операції збереження змісту або перефразування з метою досягнення перекладацького еквівалента (Бархударов, 1975). Л. С. Бархударов визначав чотири типи перетворень, що відбуваються під час перекладу (перестановки, заміни, опущення, додавання) (Бархударов, 1975).

В. Н. Комісаров класифікував трансформації до таких видів, як лексичні (транскрипція / транслітерація, калькування, конкретизація, генералізація, модуляція), граматичні (дослівний переклад, членування, об'єднання, граматичні заміни) і комплексні (антонімічний переклад, описовий переклад, компенсація) (Комиссаров 1990).

Я. Й. Рецкер виділяє лише два типи трансформацій: граматичні (заміни частин мови або членів речення) та лексичні трансформації (конкретизація, генералізація, диференціація значень, антонімічний переклад, компенсація, смисловий розвиток та цілісне перетворення). Окрім того, автор не відносить транскрибування, транслітерацію і калькування до типів трансформації. (Рецкер, 1974).

У своїй книзі "Проблеми перевода" Т. Р. Левицька та А. М. Фітерман зазначають, що перекладач повинен відтворити в перекладі той же стилістичний ефект, що й в оригіналі, викликати у читача аналогічну реакцію, інколи вдаючись до зовсім інших мовних засобів (Левицька, Фітерман, 1971) і виділяють три типи перекладацьких трансформацій: лексичні (заміна і додавання (заміна і опущення), конкретизація, генералізація), граматичні (перестановки, перебудови, заміни речень, опущення, додавання) та стилістичні (синонімічні заміни, описовий переклад, компенсація та інші види замін).

Л. К. Латишев виділяє шість типів перекладацьких перетворень:

- лексичні перетворення,
- стилістичні перетворення,
- морфологічні перетворення,
- синтаксичні перетворення,
- трансформації змішаного виду (Латишев, 1981).

А. Паршин також виділяє такі типи трансформацій, що застосовуються в процесі перекладу. Основні типи лексичних трансформацій, включають наступні перекладацькі прийоми:

- перекладацьке транскрибування і транслітерація;
- калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція).

Основні типи граматичних трансформацій включають:

- синтаксичне уподібнення (дослівний переклад);
- членування пропозицій;
- об'єднання пропозицій;
- граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення) (Паршин 1999). (Вихрова, 2018)

Перекладацькі трансформації викликають велику кількість дискусій у науковців. Але більшість з них, наприклад Бархударов Л. С., Латышев Л.К., Корунець І.В. та інші, згодні погодитися з тим, є необхідним

розділяти перекладацькі трансформації на лексичні, граматичні, стилістичні. Але, крім того, трансформації мають властивість також поєднуватися між собою, утворюючи при цьому складні комплексні трансформації. Трансформації у різних випадках їх використання можуть бути віднесені до різних типів, адже вони не мають бар'єрів для об'єднання.

Отже, знання особливостей застосування та правильного розрізнення перекладацьких трансформацій є необхідною умовою для коректного їх використання при перекладі, що у свою чергу допоможе досягти адекватного перекладу тексту. Тому існує необхідність проаналізувати особливості застосування різних типів трансформацій (лексичних, граматичних) при перекладі. Проаналізувавши зазначені класифікації, у даній роботі ми будемо розглядати такі типи трансформації, як лексичні та граматичні.

Висновки до 1 розділу

Текст містить у собі інформацію, яку має передати перекладач, до того ж, не порушуючи його мету та цілісність. Еквівалентність та адекватність є вибором, який робить перекладач, коли трансформує текст з однієї мови на іншу.

Еквівалентність намагається зберегти відносну рівновагу у змісті, семантиці, стилістиці та функціонально-комунікативної інформації оригіналу та перекладу.

Тексти бувають багатьох жанрів, тому і еквівалентність має відповідати відповідному жанру. Переклад усного та письмового повідомлення буде нести у собі різну еквівалентність. Але основною метою є прагнення досягти максимальної еквівалентності тексту.

Адекватність перекладу може бути оціненою згідно того, як текст відповідає тим очікуванням, які покладають на нього учасники комунікації, окрім того важливими є і умови, в яких він створюється.

У першій частині ми дослідили такі поняття як "еквівалентність", "адекватність", "перекладацькі трансформації" тощо. Ми дослідили схожість та відмінність еквівалентності та адекватності, з'ясували залежність еквівалентності до різних типів текстів. Нами була розглянута типологія еквівалентності та проблема суб'єктивності при перекладі.

Перекладацькі трансформації є одним з ключових предметів вивчення в перекладознавстві. Перекладач є суб'єктом перекладу, який використовуючи перекладацькі трансформації, трансформує текст мови оригіналу на мову перекладу. Через ряд причин як суб'єктивних так і об'єктивних вихідне повідомлення може бути зміненим та відмінним від того, як воно було відтворено у початковому вигляді.

Не зважаючи на це, перекладацькі трансформації допомагають перекладачу зробити максимально еквівалентний переклад. При відтворенні тексту іншою мовою використовуються різні види трансформацій. Зараз існує безліч класифікацій перекладацьких трансформацій, які були запропоновані різними авторами. Ми дослідили думки та теорії науковців щодо того, як правильно класифікувати трансформації. Більшість з них, наприклад Бархударов Л. С., Латышев Л.К., Корунець І. В. та інші, погоджуються, що існують лексичні, граматичні та стилістичні трансформації. Вони можуть об'єднуватися між собою, хоча і можуть відноситися до різних типів трансформацій.

Через те, що трансформації часто об'єднуються між собою та утворюють складні перекладацькі трансформації, чітке виокремлення їх до певних груп стає важкою задачею. Тому на даний час не існує загальних типів трансформацій. Певні вчені ділять їх на лексичні та граматичні, інші на більшу кількість типів. Ми виділили лише два типи: лексичний і граматичний.

Отже, ми дослідили те, що перекладацькі трансформації використовуються з різних причин, певно що ці причини є суб'єктивними та об'єктивними. Але трансформації є надійним помічником для перекладача, який прагне наблизити текст перекладу за його стилістичним та емоційним впливом до свого оригіналу, застосовуючи при цьому різні види трансформацій. Нашою метою є дослідити види перекладацьких трансформацій та на практиці розглянути їх використання у тексті.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

2.1 Роман Решата Нурі Гюнтекіна "Млин"

У цьому розділі ми хочемо на практиці розглянути різні види перекладацьких трансформацій на основі роману Решата Нурі Гюнтекіна "Млин" (Güntekin, 1987) та його перекладу українською мовою (Гюнтекін, 2015). Роман цього автора містить певні особливості авторського стилю та багато культурних особливостей, які були притаманні Анатолії того часу, тому він викликає інтерес для його аналізу щодо перекладацьких трансформацій, які були застосовані при його перекладі.

25 листопада 1889 року в Стамбулі в сім'ї військового лікаря народився Решат Нурі Гюнтекін – турецький письменник драматург.

У романах і розповідях Решат Нурі Гюнтекін одним з перших в турецькій літературі реалістично і всебічно зобразив Анатолію, провінційні міста і забите турецьке село. Решат Нурі Гюнтекін зачіпає також гострі проблеми сім'ї, взаємин особистості і суспільства, викриває духовенство.

Інтерес читачів до праць Решат Нурі Гюнтекін пояснюється і тим, що письменник в своїх творах зображував людей з народу без відриву від життя суспільства того часу.

"Млин" – короткий комедійний роман Решата Нурі Гюнтекіна. Вперше він був надрукований у 1944 році. У романі – історія сфабрикованої події землетрусу, яка переростає в питання, яке потрапляє на порядок денний Османської імперії та навіть у весь світ. Було описано духовний світ знатних людей Сарипинар, бідного міста в Анатолії 1914

року, і розглянуто типи маніпулятивних та підступних державних чиновників. (Güntekin, 1987)

У романі "Млин" автор акцентує увагу на тому, що люди, які живуть у центрі, не мають жодного уявлення про людей, які живуть в Анатолії, бідність жителів Сарипинара, району Анатолії, та конфлікт між чиновниками і жителями села. "Млин" – історичний роман, тому через твір можна розглянути історичні особливості.

У книзі "Млин" видно, що феномен влади є важливим джерелом даних, і це явище формується через різних персонажів. У книзі можна сказати, що Халіл Хільмі-бей представляє могутність Османської імперії. Сам Халіл Хільмі-бей може затвердити цю структуру влади і є працівником своєї держави.

Серед персонажів книги є багато авторитетних і шанованих персонажів, зокрема губернатор району Халіл Хільмі Ефенді є визначним персонажем на цьому етапі; однак з розвитком процесу навіть губернатор району став неспроможним скористатися своїми повноваженнями.

У творі видно, що чоловіки відіграють домінуючу роль у комунікаційній мережі Османської імперії. У той час як жінки обмежені у вузькому просторі через поширеність загалом консервативного розуміння, релігійного розуміння та усталених кодексів; чоловіки були більш ліберальними у сферах виробничого життя, розваг, політики, культури тощо.

На закінчення, хоча книга Решата Нурі Гюнтекіна "Млин" розповідає про трагікомічну подію в останній період Османської імперії, можна сказати, що він також включив у свою книгу комунікаційні мережі цього періоду з багатьма прикладами. (Cengiz, 2019)

Хоча він був написаний у період до 1944 року, цей роман про те, як велися державні справи, як вигадували неіснуючі землетруси, як і чому винагороджували тих, хто винайшов землетруси, чомусь не отримав такої

поваги, як інші романи автора, і з невідомої причини цей роман залишився невисвітленим.

У романі можна побачити особливості культури та історії турків у період Османської імперії. У тексті наявна велика кількість посад, які не мають конкретного відповідника в українській мові, тому перекладач перекладав їх методами транскрибування та транслітерації. Це може бути використано для того, щоб зберегти історичні особливості та виділити їх, що могло бути втрачено, якщо б перекладач навів можливі приблизні відповідники.

Крім того у перекладі твору можна побачити такі слова поряд з іменами, як "Халиль Хильми-ефенді" або ж "Джевдет-бей". Також можна зустріти й просто звернення як "бей-ефенді". Слова "ефенді" та "бей" можна перекласти українською мовою як слово "пан", вони вважаються зверненням до чоловіка. Знову ж таки перекладач не хотів втрачати ту особливість культури турків, яка виражена цим зверненням, тому й залишив їх. При перекладі українською мовою наразі не існує чіткого рішення чи необхідно перекладати слова "ефенді" та "бей" українським відповідником "пан". Кожен перекладач може вирішувати самотійно, але на нашу думку вживання слова "пан" є кращим варіантом, адже для читача, який не ознайомлений з культурою турецького народу, є можливість неправильно сприйняти цей переклад, сплутавши його з іменем персонажа.

У турецькому варіанті тексту також можна зустріти форму "idi" після іменників та прикметників. Зараз ця форма вважається трохи застарілою, тому в сучасній турецькій мові вона пишеться об'єднано зі словом. Однак ця форма була широко використаною у часи написання твору, тобто в 1944 рік.

Однією з особливостей цього твору можна вважати наявність великої кількості описів місцини та монологів персонажів. Автор у монологіях намагається передати характер персонажів, що може

виражатися в незакінчених або обірваних реченнях, вигуків, особливо часто можна зустріти вигуки до Бога. Також має місце велика кількість порівнянь, які можуть бути виражені стійкими словосполученням, що змушує перекладача звертатися до фразеологічних словників.

Цей роман має 31 главу та кожна з них має свою назву. Твір був перекладений видавництвом Фоліо у 2015 році. У цій роботі ми хочемо дослідити які перекладацькі трансформації були використані видавництвом при перекладі твору з турецької мови на українську. Адже переклад художніх творів має свої особливості та проблеми, тому використання трансформацій є необхідним для забезпечення адекватного перекладу тексту.

2.2 Особливості перекладу художніх творів

Художній переклад має свої характерні особливості, адже перекладач намагається максимально близько відтворити синтаксичні конструкції і лексичний складу оригіналу, він прагне передати основну думку оригінального тексту передавши його у формі правильної літературної мови іноземної мови. Художній переклад допомагає отримати більше знань щодо культури інших народів, а також містить у собі культурні та історичні особливості різних народів, що допомагає краще відтворити їх характерні ознаки.

Багато лінгвістів, учених та перекладачів займалися дослідженнями проблем художнього перекладу літературних творів. Різні аспекти проблеми художнього перекладу розглядалися у працях Л. С. Бархударова (1975), С. Ф. Гончаренка (1999), Р. П. Зорівчак (1982), А. В. Федорова (1983) та ін. У цих працях можна побачити, що літературні твори мають свою особливу специфіку, яка може ускладнити роботу перекладача у порівнянні з іншими типами текстів.

У художньому перекладі може виникати багато складнощів, адже художній текст може містити в собі безліч особливостей, які хоче вкласти у нього автор. Окрім того, перекладач так само відіграє дуже важливу роль у перекладі через власну суб'єктивність. Вияв творчої індивідуальності перекладача, а також вплив різних екстралінгвальних чинників сприяють тому, що різні переклади того самого художнього тексту стають самостійними художніми творами (Ніконова, 2014). Загальноприйнятих критеріїв ступеня правильності художнього перекладу немає й досі (Ніконова, 2017).

Через те, що художній переклад має багато своїх особливостей, перекладач, який займається перекладом художнього твору, має спочатку повністю осмислити твір, аби потім перекласти його так, аби не загубився основний сенс і характер твору. Перекладач повинен володіти багатьма вміннями, для того, щоб доречно та правильно перекласти художню літературу, наприклад: переклад інтерпретації ігор слів, здатність передачі художніх образів та інше. Перекладач заново створює історію, яка описана автором, і таким чином, наче теж стає письменником.

Переклад художнього твору це не просто буквальний дослівний переклад тексту, а навіть навпаки художній переклад тексту може не збігатися з оригіналом. Перекладач мучить перекласти твір так, щоб перекладений текст мав таке саме враження на читача, як і текст оригінал. Таким чином, перекладач вкладає у переклад своє бачення твору, який він перекладає.

Перекладач може стикатися з багатьма проблемами при перекладі художнього тексту. Звісно що складність можуть складати фразеологізми або стійкі вирази, які існують у кожній мові. Специфіка перекладу стійких виразів не така складна, як може здатися на перший погляд. Зараз у кожній мові є свої фразеологічні словники, які може використовувати перекладач для того аби правильно передати значення фразеологізму на мову переклад. Наприклад:

Nazariye güzel! — "Але теорія - то одна справа, а практика - геть інша."

Перекладач художніх текстів повинен не тільки майстерно володіти іноземною мовою, він також повинен бути знавцем культури країни, мовою якої був написаний оригінальний текст. Якщо перекладач не знає історії чи культури мови народу, з якої він перекладає, тоді переклад може стати незрозумілим чи некоректним, адже без необхідних знань він не зможе правильно передати той сенс, який вклав автор тексту. Автор може вказувати ці культурні чи історичні особливості як у самому тексті, так і в примітках.

Birinci Yunan muharebesi zamanlarında bu serseri birkaç sene ortadan kaybolmuş, sonra günün birinde yanında Kızanlıklı bir Bulgar kadını ve iki üç yaşında bir kız çocuğu ile tekrar çıkagelmişti. — "Під час першої війни з греками цей нероба десь блукав, але одного пречудового дня вигулькнув - уже не сам, а з дружиною-болгаркою із Казанлика й трирічною донькою."

Нижче у примітках можна побачити такий коментар "Йдеться про війну 1897 р." . Тобто перекладач дає більш точні дані для того, щоб читач зміг краще зрозуміти цей фрагмент тексту. Необхідно якнайкраще знати культуру та історію народу, тому що ці знання можуть допомогти при перекладі різних текстів і не тільки художніх.

Крім перерахованих вище проблем, також існує ряд інших проблем, що ускладнюють переклад тексту. Наприклад, візьмемо переклад діалогів.

Переклад діалогів відрізняється від перекладу основного тексту тим, що при їх перекладі перекладач повинен враховувати не тільки авторський стиль, але також повинен вміти вловлювати і передавати особливості і характер беруть участь в них героїв, характер їх взаємовідносин між собою. Крім цього діалоги також часом несуть додаткову інформацію, яку в силу відмінностей культур і мов передати представляється неможливим. Яскравим прикладом є акцент героїв. (Сиривля & Кан, 2013)

- *Nerenden yaralyım Hurşit*

- *Başından, kolundan, bacağından, boynundan... Edep söylemesi, kuyruk sokumundan...*
- *Hakikaten az yaralanmışım oğlum.*

Українською мовою перекладач намагався передати характер героїв та їх ставлення один до одного.

- "А куди мене поранено, Хуршиде?"
- У голову, у руку, у ногу, у шию, і, як би то краще висловитись... тее, туди, звідки хвіст росте...
- Авжеж, мабуть, мене й справді таки трішки поранено, сину мій!"

Не кожен перекладач може перекладати художні твори, тому що це займає багато часу та зусиль, окрім того, він мусить не тільки відмінно знати дві мови, а й ще гарно розумітися на культурах двох народів. Перекладач стикається з багатьма проблемами та складнощами при перекладі культурних особливостей та лакун, які містить у собі оригінальний текст. Йому необхідно перекласти текст так само, як його задумував автор, щоб передати особливості характеру та особистості персонажів твору.

Отже, художній текст містить у собі багато специфічних моментів, які потім перекладач мусить перекласти без втрати того впливу, який він має на читача оригіналу. Ми побачили, що такі особливості наявні й в романі "Млин" Решата Нурі Гюнтекіна. Саме для вирішення складностей з перекладом таких моментів і необхідно використовувати перекладацькі трансформації. Різні типи трансформацій можуть бути використані на різних рівнях перекладу.

2.3 Визначення типів лексичних трансформацій з боку турецьких науковців

Згідно Словнику наукових та мистецьких термінів Асоціації турецької мови видно, що слово "Transformasyon" у турецькій мові

використовується в різних областях. Коли були розглянуті синоніми, де він вживається, було встановлено, що він містить такі значення, як трансформація, перехід і перенесення.

Однак у випадках, коли воно використовується в науковій сфері, видно, що слово "трансформація" використовується без змін як термінологія відповідної галузі (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2019).

У турецькій мові також виділяють різні типи трансформацій. Reşat Yıldız (Решат Йилдиз) у своїй роботі "A.S. PUŞKİN'İN "MAÇA KIZI" ADLI ESERİ ÜZERİNDEN RUSÇADAN TÜRKÇEYE ÇEVİRİDE TRANSFORMASYON TEORİSİ" (2017) поділяє на лексичні та граматичні трансформації, які у свою чергу поділяються на інші підвиди.

Лексична трансформація відбувається двома способами: biçimsel (формально) і içeriksel (контекстно). Ці перетворення можуть відбуватися на кожному рівні мовних одиниць у межах ієрархічного порядку мови. Формальна трансформація – це більше формальна трансформація під час перекладу. При контекстній трансформації відбувається формальна і семантична трансформація. Тобто існує два підвиди лексичної трансформації:

- Формальна лексична трансформація (Biçimsel Leksik Transformasyon)
- Контекстна лексична трансформація (İçeriksel Leksik Transformasyon)

Коли перекладач використовує перший підвид, тоді відбувається перетворення між вихідною мовою та мовою перекладу на рівні письмової одиниці/графема, фонема/фонема, морфема, слова та словосполучення. До Biçimsel Leksik Transformasyon (Лексико-Формальна Трансформація) він відносить такі методи лексичних трансформацій, як: 1) transkripsiyon, transliterasyon (транскрипція /транслітерація); 2) çevirisel ödüncleme/koryalama (перекладацьке калькування), яке у свою чергу поділяється на:

- a) birleşik sözcük ödüncleme/koryalama (словотвірні кальки),
- б) yarım ödüncleme/koryalama (полукальки)
- в) deyimsel ödüncleme/koryalama (фразеологічні кальки).

Окремим підвидом він виносить İçeriksel Leksik Transformasyon (Контекстна Трансформація) або ж Leksik-Semantik Transformasyon (Лексико-Семантична Трансформація). Під час цієї трансформації, окрім перетворення слова, відбуваються трансформації в семантичній структурі.:

- 1) somutlaştırma/özelleştirme (конкретизація),
- 2) genelleme (генералізація)
- 3) modülasyon (модуляція). (Yıldız, 2017)

Отже, як можна побачити, виділені автором трансформації мають спільні риси з іншими вченими, які досліджували цю тему. Зараз існує необхідність дослідження перекладацьких трансформацій у турецькій мові, тому що на даний час ця тема не є добре дослідженою та визначеною.

2.4 Види лексичних трансформацій

Суть лексичних трансформацій полягає в "заміні окремих лексичних одиниць (слів і стійких словосполучень) мови оригіналу лексичними одиницями мови, на яку відбувається переклад, але які не є їхніми словниковими еквівалентами" (Бархударов, 1975, с. 240). Лексичні трансформації у великій мірі зачіпають процес передачі вихідного змісту при перекладі тексту.

Як ми вже дослідили раніше, різні вчені можуть по різному розрізняти певні прийоми, які використовуються при перекладі, виділяючи їх до лексичних, граматичних тощо. Наприклад, Т. Р. Левицька та А. М. Фітерман (1971) відносять компенсацію до стилістичних трансформацій, тоді як Я. Й. Рецкер (1974) відносить цей метод до

лексичних. Ми хочемо виділити такі лексичні трансформації: транскрибування, транслітерація, калькування, конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, перекладацька компенсація, описовий переклад. Виділені нами прийоми, зачіпають текст як на рівні лексеми, так і включають у себе деякі граматичні зміни.

Транскрибування і транслітерація – це одні із найпростіших прийомів перекладу лексичних одиниць оригіналу. Вони відбуваються шляхом відтворення форми слова за допомогою букв мови перекладу. Коли перекладач користується методом транскрибування, тоді він відтворює звукову форму іншомовного слова, а при транслітерації його граматичну форму. Наприклад: *Halil Hilmi Efendi* — "Халіль Хильми-ефенді", *Nusret* — "Нусрет".

При перекладі іншомовних назв також може використовуватись об'єднаний метод, тобто виконувати переклад шляхом транскрибування, але зберігаючи деякі елементи транслітерації. Звісно що, мови відрізняються одна від одної на рівні алфавіту, тому переклад власних назв може бути недосконалим та лише умовним. Зараз вчені-лінгвісти у кожній мові намагаються створити одну загальну схему перекладу назв, для того, щоб потім не виникало ніяких розбіжностей при перекладі різними людьми чи установами.

Такі правила існують і при перекладі назв з турецької чи на турецьку мову. У турецькій мові складнощі викликають літери, відповідників яких не має в українській мові. Наприклад, *Hurşit* — "Хуршид", *Hacı Fikri Efendi* — "Хаджи Фикрі-ефенді".

При перекладі назв з турецької на українську чи навпаки, якщо немає вже існуючого відповідника до слова, як наприклад слово *İstanbul* вже вкорінилося в українській мові як Стамбул, використовуються літери, які наближені за звучанням до мови перекладу. Тобто, як ми можемо побачити в прикладі, літера "ş" з турецької мови була перекладена

українською літерою "ш". У другому прикладі турецька літера "с" не має конкретного відповідника в алфавіті української мови, тому була перекладена диграфом "дж". Крім того, у турецькій мові можуть зустрічатися слова, які будуть містити в собі літеру "ğ". Ця літера теж не має відповідника в українській мові, до того ж вона не має конкретного звука і може використовуватись для подовження голосної, тому при перекладі українською вона може опускатись.

На наш погляд лексеми, які транслітеруються або транскрибуються не можуть бути повними еквівалентами лексем оригіналу, тому що в них втрачається емоційне навантаження і ставлення мовця до явища дійсності. Для визначення "відтінків значення" (Апресян, 1974) лексичної одиниці і ймовірності вживання того чи іншого варіанту перекладу серед синонімів ПЯ необхідно розглядати не тільки її значення, наведені в тлумачних словниках, але і перевіряти значення і конотації цієї одиниці в Трансформ з додаванням до неї словообразовательного суфікса зі значенням заперечення, порівнюючи отримане значення з оригіналом. (Гванцеладзе, 2012)

Приєм транскрибування чи транслітерації є доволі об'єктивним, до того ж через те, що зараз існують таблиці правильного та коректного перекладу назв та імен з однієї мови на іншу, цей метод ще може мати під собою певну основу для використання.

Приєм перекладу лексичних одиниць з мови оригіналу, коли її складові частини замінюються на їх лексичні відповідники в мові перекладу, називається **калькуванням**. При калькуванні створюється нове слово або сталий вираз, який буде подібним до оригіналу слова або виразу з мови оригіналу.

Через те, що мова оригіналу та мова перекладу можуть відрізнитись один від одного в граматичному плані, тому при перекладі також може змінюватись порядок слів. Крім того, транскрипція і калькування можуть

використовуватися одночасно. Наприклад: ...*dilim damağima yapıştı*. — "язик присох до піднебіння".

У даному прикладі можна побачити, що вираз з турецької мови та з української майже повністю співпадає, до того ж не втрачаючи того значення, яке несе в собі оригінал. Був втрачений лише елемент "мій", але сенс від цього не змінився. Такі майже повні відповідники допомагають перекладачу без особливих зусиль перекласти стійкі вирази. На жаль, не всі стійкі словосполучення схожі між собою, а якщо й схожі, то можуть нести в собі інший семантичний сенс, що потребує від перекладача знайти більш точний відповідник за значенням у мові перекладу.

Використання методу калькування є доволі об'єктивним методом, тому що зараз вже існують різні фразеологічні словники чи довідники перекладу стійких виразів, що може допомогти перекладачу віднайти необхідний відповідник.

Конкретизація – це трансформація, коли перекладач здійснює заміну слова або словосполучення з мови оригіналу, яке має більш широке значення на слово або словосполучення мови перекладу з вузьким значенням. Цей прийом використовується для більш конкретної передачі значення слова, яке може бути зрозумілим для читача перекладу та бути відсутнім у мові оригіналі.

Наприклад: *Memlekette çok yıkıntı var mı acaba?* — "А чи великі руйнування у місті?"

Слово "memleket" може перекладатися з турецької мови як "країна", "рідний край, батьківщина". Перекладач використав більш конкретне слово "місто" для того, щоб читачу було зрозуміло, що персонаж питає саме за місто, а не за країну в цілому. Ми вважаємо, що перекладач доречно використав метод конкретизації, що лише покращило розуміння ситуації читачем без втрати сенсу, тому що для українського читача питання за країну в даному контексті могло бути незрозумілим.

Ми вважаємо, що цей метод є суб'єктивним, тому що саме перекладач вирішує чи змінювати значення слова на більш вузьке для кращого розуміння читачем чи є можливим залишити основне значення слова.

Генералізація ж це прийом, при якому відбувається процес протилежний конкретизації. Тобто коли перекладач бере слово із вихідної мови з більш вузьким значенням та він перекладає її словом з мови перекладу з більш широким значенням, це називається генералізацією. Причиною використання зазвичай є мета полегшити текст, зробити його більш зрозумілим для читача.

Мови за своїм словниковим запасом можуть відрізнятися один від одного, тому цей метод можна використовувати, коли в мові перекладу немає точного відповідника і є лише слово з більш загальним значенням. До того ж історія кожного народу дуже різна і в одній мові можуть не створювати окремого слова, якщо для цього не було необхідності в минулому. Тому якщо людина не знайому з культурою народу мови оригіналу, тоді немає сенсу надавати більш конкретне значення, яке може бути незрозумілим, а дати більш просте та загальнопоширене.

Наприклад: *sağ eli merdiven başındaki trabzan babasını yakaladı ve kopardı.* — ... "а іншою - вчепився за перила на сходах і зламав їх".

У даному прикладі вираз "trabzan babası" у словнику TDK має таке значення - Merdiven başlarında bulunan, parmaklığı desteklemeye yarayan, kalın, yuvarlak taşlı dayanak. Тобто, "товстий круглий кам'яний упір у верхній частині сходів для підтримки перила". При перекладі було використано лише слово "перила" без загального пояснення, що це певна частина від конструкції (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2019). Тобто цей метод допомагає спростити розуміння тексту без надання йому надлишковості.

Цей метод можна вважати об'єктивним. Адже дійсно, якщо у мові перекладу немає конкретного відповідника на слово чи вираз з мови

оригіналу, тоді можна використати лише його більш вживане та загальновідоме вираження, якщо це не буде шкодити сенсу речення чи виразу.

Модуляція (логічний розвиток) – це лексична трансформація, при якій слово або словосполучення з мови оригіналу замінюються на одиницю мови перекладу, яке має логічний зв'язок із словом мови оригіналу. Найчастіше цей прийом використовується для того, щоб показати причинно-наслідкові відносини.

Коли перекладач використовує цей метод, він може повністю замінити слово чи словосполучення для того, щоб показати логічний зв'язок при перекладі. Цей метод доволі важко застосовувати, тому що є ризик лише ускладнити розуміння тексту.

Наприклад: *Fakat gariptir ki, vücudunun hemen her tarafı oynadığı halde hiç bir şey duymamıştı.* — "На диво, болю він не відчував, хоча ще мить тому боявся поворохнути й пальцем".

У цьому прикладі ми можемо побачити, що перекладач змінив вираз для того, щоб показати зв'язок між подіями. Якщо перекладати дослівно цей вираз з турецької, це буде виглядати так: "Але, як не дивно, хоча майже кожна частина його тіла грала, він нічого не відчув." Тобто перекладач прагнув передати причинно-наслідковий зв'язок. тому змінив розташування слів у реченні та змінив текст речення на стійке словосполучення "боявся поворохнути й пальцем", яке для українського читача звучать звичніше та буде зрозумілим.

Модуляція у своїй основі може нести майже повну зміну слова чи речення в цілому, тому цей метод є суб'єктивним, тому що саме перекладач вирішує як змінити текст, написаний автором, на такий, щоб не губився причинно-наслідковий зв'язок.

Наступна лексична трансформація – **антонімічний переклад**. Як можна зрозуміти з назви, це прийом, при якому оригінальне словосполучення чи речення з позитивного значення змінюється на

негативне або навпаки. Найчастіше у речення додають негативну частку або негативний компонент.

Zelzeleyi yerin altındaki koca öküz değil. — "Чи, може, він іще розповість байку про бичка розповість, що на рогах землю витримує".

У турецькій мові була використана негативна частка *değil* та при дослівному перекладі вона мала б значення "не": "Землетрус – це не великий віл під землею." Тут перекладач опустил негативну частку та змінив речення на позитивне, крім того ще й додавши опису до виразу.

Іноколи зміна негативного на позитивне або навпаки може супроводжуватись зміною слова або виразу на протилежне до нього, а не додаванням негативного компонента. Наприклад:

Şu halde "Tevekkeltü alallah" deyip sabahı beklemekten başka çare yoktu. - "Краще вже лишити все, як воно є, покладаючись на волю Аллаха, й чекати на ранок."

Тут ми можемо побачити, що вираз "*başka çare yoktu*" перекладач замінив на вираз із позитивним значенням "краще вже лишити все, як воно є". Ми вважаємо, що в даному випадку можна було не використовувати даний метод та залишити дослівний переклад "не було іншого виходу", тому що такий вираз підкреслює емоційність та реальний стан ситуації.

Метод антонімічного перекладу, як ми побачили на прикладі, не завжди може бути використаний доречно, тому цей метод є суб'єктивним та залежить цілком від рішення перекладача. Звісно, що якщо це стосується перекладу фразеологізмів, які можуть бути відповідниками за значенням у двох мовах, але один мати негативний компонент, а інший – позитивний, тоді це є цілком об'єктивним рішенням.

Експлікація або описовий переклад – це трансформація, коли надається експлікація або пояснення в мові перекладу до слова або словосполучення з мови оригіналу.

Наприклад, *Bu, büyük bir hamur tahtası üstüne kurulmuş bir yer sofrası idi.* — "Раптом дорогу йому заступив низенький довгий столик, на яких зазвичай качають тісто."

У цьому прикладі вираз "*hamur tahtası*" був перекладений описово, тому що ми не можемо перекласти цю фразу як "тістовий столик". Тому для розуміння читачем інформації перекладач додав опис як виглядав стол та для чого саме використовується.

За допомогою описового перекладу можна перекладати лакуни, які є у кожній мові та які можуть не мати відповідника в мові перекладу, адже культура та історія кожного народу може відрізнитися один від одного, тому для розуміння читачем перекладу безеквівалентних слів, перекладач мусить використовувати описовий переклад.

Інколи на одне слово з мови оригіналу може піти від одного до десятка слів його пояснення. Це нагромаджує текст набагато більше, ніж одне слово-відповідник. Зазвичай перекладачі намагаються перекладати безеквівалентну лексику доволі стислим описом або ж якщо це неможливо – пишуть примітки внизу сторінки або тексту.

Наприклад, *Beyin kendine gelememesini, "lokma ruhu" koklattıkça...* — ..."тож бею-ефенді дали понюхати еліксиру Локмана".

У примітках внизу сторінки можна побачити такий напис: *Еліксир Локмана* – нашатирний спирт. Такі примітки можна зустріти по всьому тексту та вони слугують доповненням до інформації, яку неможливо додати в переклад, але яка є необхідною для розуміння читачем. Такі примітки можуть стосуватись культурних чи історичних особливостей народу, без знання яких важко зрозуміти чи уявити ситуацію чи предмет. У цьому тексті, наприклад, зустрічаються як описи людей "Мехмед V (правив з 1909-го по 1918 р.) – брат султана Абдул-Хаміда II", так і описи одягу "Чаршаф – традиційний турецький жіночий одяг."

Переклад культурних особливостей народу зазвичай викликані об'єктивними причинами, тому що існує необхідність пояснити чи

описати явище чи предмет для його розуміння. Хоча звісно, що перекладач сам обирає як саме описати лакуну, все одно ми вважаємо, що цей метод несе більш об'єктивні причини використання.

Компенсація використовується тоді, коли існує необхідність додати сенс, який може бути втрачено при перекладі слів із мови оригіналу. Тим самим заповнюється втрачений зв'язок у тексті, і тоді зміст оригіналу відтворюється більш повно для коректного розуміння читачем перекладу. Граматичні засоби лексичних одиниць оригіналу можуть замінюватися лексичними і навпаки.

Наприклад, *Konak bir anda fırtınada sığır yüklü bir gemi haline geldi.* — "Оселя Омер-бея раптом почала скидатися на завантажений худобою корабель, заскочений бурею у відкритому морі."

Ми можемо побачити, що в цьому прикладі перекладач додав вираз "у відкритому морі", який відсутній у тексті оригіналі. Перекладач додав цей вираз для того, щоб не виникало питань про яку саму бурю йде мова та для того, щоб посилити враження читача від ситуації. Отже, компенсація використовується для того, щоб доповнити сенс речення при перекладі, якщо перекладач вважає, що був втрачений зв'язок чи контекст. Тому цей метод є суб'єктивним, тому що саме перекладач вирішує додати певні зміни до тексту оригіналу та вносить власне суб'єктивне бачення ситуації.

Приєм цілісного перетворення вважається різновидом модуляції, тобто прийому логічного розвитку. При використанні цього прийому речення чи словосполучення з мови оригіналу може не мати спільних семантичних компонентів з його перекладом, тобто мати різну форму, але при цьому передавати однаковий зміст:

Be herif, senin de hiçbir şeyin hiçbir şeye benzemez... — "Слухай-но, колего, чому все, що ти маєш, ні греця не годиться?"

Якщо перекладати вираз з турецької мови дослівним перекладом, тоді ми можемо побачити, що переклад співпадає з оригіналом не

повністю. Дослівний переклад виглядає так: "Чоловіче, усе твоє не схоже ні на що інше ...". Хоча речення не дуже схожі один на одне, але вони передають одне й те саме значення. Перекладач зі свого боку додав характерності та емоційності цьому виразу. Наприклад, словом "колего" він додав зверхнє ставлення персонажа до людини, до якої він звертається. Крім того, перекладач змінив речення зі стверджувального на питальне, до того ж можна сказати, що на риторичне питання. Знову ж таки таким методом він тільки підкреслив характер персонажу. Використання виразу "ні греця не годиться", на нашу думку, було використано доречно, адже ситуація відбувається в селі, тому цей вираз відображає й оточуюче середовище. Прийом цілісного перетворення являється доволі суб'єктивним методом, тому що його використання повністю полягається на власну думку та оцінку перекладача. Крім того, використання цього методу не завжди є доречним та й перекладач може зробити надлишкові трансформації, що може негативно відобразитися на розумінні та сприйнятті тексту.

Як і модуляція, метод цілісного перетворення може передбачати заміну тексту оригіналу на те, як бачить перекладач, тому цей метод можна вважати цілком суб'єктивним. Зрозумілим є те, що використання такого методу може перетворитися як на посилення тексту, так і на його послаблення.

Отже, лексичні трансформації допомагають перекладачам досягти адекватного перекладу, який буде мати логічний зв'язок та нести достатньо інформації для повного розуміння читачем. Використовуючи різні прийоми лексичних трансформацій, починаючи з транскрибуванням та закінчуючи модуляцією, перекладач має змогу перекласти текст максимально близько до оригіналу, до того ж він може проявити власні навички та знання при використанні таких прийомів, наприклад, як компенсація, модуляція чи описовий переклад.

Висновки до 2 розділу

Художній текст містить у собі безліч складнощів для перекладача. Переклад ідіом, діалогів та сталих фраз складають лише невелику частину з них. Перекладацькі трансформації допомагають зберегти адекватність перекладу та являються незмінними помічниками перекладача.

Перекладацькі трансформації ще не є досить дослідженими з боку турецьких мовознавців, але все одно їх поділ схожий з деякими вітчизняними та російськими вченими, що говорить про те, що хоча й досі немає загальної схеми розподілу трансформації, різні вчені розділяють на приблизно одні й ті самі групи.

Лексичні трансформації поділяються на велику кількість прийомів, які використовує перекладач для перекладу тексту. Ми виділили такі лексичні трансформації: транскрибування, транслітерація, калькування, конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, перекладацька компенсація, описовий переклад. Деякі трансформації можуть стосуватися не тільки лексичного рівня перекладу, а й граматичного.

Кожен з методів має свої характеристики та причини використання. Деякі з них, наприклад, транскрипція та транслітерація можуть постійно поєднуватись між собою. Деякі трансформації можуть виконувати протилежні один одному функціям, як, наприклад, генералізація та конкретизація.

Ми також дослідили, які з трансформацій можна вважати більш суб'єктивними, а які більш об'єктивними. Трансформації, які можуть мати правила перекладу чи відповідники в мові перекладу, наприклад, транскрибування, транслітерація чи калькування, можна відносити до об'єктивних. Крім того, опис лакун, які описують культурні чи історичні особливості народу мови перекладу, ми теж вважаємо об'єктивними, тому що існує необхідність їх пояснення для читача, який не знайомий з

культурою іншого народу. Генералізація також може слугувати для того, щоб дати загальновідоме поняття явища чи предмета для читача без пояснення особливостей народу мови перекладу.

Використовуючи методи модуляції, цілісного перетворення чи смислового розвитку можуть призвести до повної зміни речення чи виразу, тому є цілком суб'єктивними. Так само й метод компенсації чи конкретизації, які залишаються на розсуд перекладача. Метод антонімічного перекладу можна вважати суб'єктивним, якщо це не стосується перекладу фразеологізмів, що тоді може бути викликано об'єктивними причинами через наявність відповідників, які мають негативний чи позитивний компонент, який є протилежним до оригіналу.

Ми розглянули лексичні перекладацькі трансформації, які були використані при перекладі твору Решата Нурі Гюнтекіна "Млин" видавництвом Фоліо. Але все одно існує необхідність проведення більш детальних досліджень перекладу з турецької мови на українську на базі більшої кількості творів.

РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТУРЕЦЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

3.1 Граматичні трансформації та причини їх використання

Під впливом низки факторів перекладач змушений вдаватися до граматичних трансформацій. Трансформації можуть бути основою більшості прийомів перекладу. Вони є "зміна формальних чи семантичних компонентів вихідного тексту за збереження інформації, призначеної для передачі" (Нелюбин, 2003).

Граматичні ж трансформації "полягають у перетворенні структури речення в процесі перекладу відповідно до норм мови на яку робиться переклад. Трансформація може бути повною або частковою, залежно від того, чи структура речення змінюється повністю або частково. Коли замінюються головні члени речення, відбувається повна трансформація, якщо замінюються лише другорядні члени – часткова. Крім заміни членів речення можуть замінюватись і частини мови. Це може також відбуватися паралельно.

Основними граматичними трансформаціями є повна чи часткова реконструкція речення, заміна членів речення та частин мови. Більшість лінгвістів розглядають лексичні та граматичні трансформації окремо, але вони все одно переплітаються один з одним, тому деякі вчені виділяють ще окрему групу лексико-граматичних трансформацій.

Коли перекладач має перекласти текст на різні мови, які відносяться до різних мовних родин, тоді граматичні категорії можуть викликати складнощі через їх неспівпадіння. При зіставленні граматичних структур двох мов можуть виникати дві ситуації, що визначають тип застосованої граматичної трансформації: а) повний або значний збіг граматичних конструкцій двох мов; і б) розбіжність граматичних конструкцій. Друга

ситуація виникає найчастіше. Повний або значний збіг граматичних конструкцій відбувається досить рідко, але все ж таки можливий повний дослівний переклад.

Зазвичай граматичні та словникові склади простих нерозповсюджених речень у багатьох мовах можуть збігатися. Тоді залишається лише встановити одиницю однієї мови замість іншої. Однак і в таких випадках зустрічаються елементарні трансформації у вигляді опущення чи доповнення будь-яких службових елементів. Це може відбуватися, наприклад, при передачі артиклів, прийменників, приставок, дієслів руху тощо.

При перекладі складних та поширених речень використовуються більш складні граматичні трансформації, наприклад, може відбутися заміна речення тексту оригіналу простим реченням у перекладі, або навпаки. Слово оригіналу може бути замінене словосполученням або реченням у перекладі.

Граматичні трансформації можуть бути викликані різними причинами граматичного та лексичного плану. У деяких випадках вони тісно переплітаються та мають лексико-граматичний характер.

Широке використання граматичних трансформацій при перекладі пояснюється тим, що речення мови оригіналу не збігається з реченням мови перекладу за своєю структурою: інший порядок слів, інший порядок розташування речень – головного, придаткового, вступного. Частина промови, якими виражені члени речення, можуть передаватися іншими частинами мови при перекладі, стислість речення завдяки наявності цілого ряду структур і форм вимагає введення додаткових слів і навіть речень при перекладі.

Використання граматичних трансформацій під час перекладу може бути зумовлене такими факторами:

- 1) синтаксична функція речення;
- 2) його лексичне наповнення ;

- 3) його смислова структура;
- 4) контекст речення;
- 5) його експресивно-стилістична функція. ("Проблемы употребления", 2012)

Отже, через те, що граматики різних мов мають свої особливості, перекладач використовує граматичні трансформації, обираючи саме ті, які найточніше передали б інформацію з мови перекладу.

3.2 Відмінність української та турецької граматики

Українська і турецька мови належать до різних мовних родин. Українська належить до індоєвропейської мовної родини, а турецька – до алтайської. У великій мірі ці мови відрізняються один між одним у багатьох категоріях. Наприклад, в українській мові словотвір може бути морфологічним і неморфологічним, а турецька мова належить до аглютинативних мов, тобто слова утворюються за допомогою суфіксів, які приєднуються в кінці слова.

Порядок розташування слів в українській мові в реченні вільний, але є правила, які визначають послідовність розміщення членів речення. Зазвичай слова розташовуються у порядку SVO (підмет — присудок — додаток), що є прямим порядком розташування слів для української мови. У турецькій мові синтаксис відрізняється іншим порядком членів у реченні, а саме характерний закон передуювання означення означеному (звичайний порядок слів: Підмет-Прямий Додаток-Присудок (SOV)).

Категоріальна семантика темпоральності – це локалізація дії на часовій шкалі відносно моменту мовлення (моменту комунікації). Аспектуальність являє собою своєрідний "внутрішній час", внутрішню характеристику протікання й дисперсії дії в часі без її зв'язку з моментом мовлення (моментом комунікації) чи іншим моментом на шкалі (осі) абсолютного чи відносного часу.

У темпорально-аспектуальному комплексі турецької і української мов, попри певні подібності, маємо й низку інколи істотних концептуальних відмінностей; зокрема, наявні відмінності в наборі функціонально-семантичних полів (ФСП), оскільки не в кожній мові можна виділити однакові семантичні категорії, які реалізовувалися б за допомогою спеціальних мовних засобів. Таким чином, при дослідженні двох чи й більшої кількості мов натрапляємо на ситуації, коли в одній мові можемо виділити певне ФСП у зв'язку з наявністю спеціальних мовних засобів, що мають зазначені вище характеристики, а в іншій мові таких ФСП може не бути. Саме таким є ФСП екзистенційності, яке ми виділяємо в турецькій мові, але якого немає в українській.

Семантична категорія екзистенційності й, відповідно, ФСП екзистенційності в турецькій мові, на відміну від української, відіграє істотну роль не лише в межах темпорально-аспектуального комплексу, але й усєї граматичної системи.

Під екзистенційністю – на матеріалі турецької мови – маємо на увазі мовне значення, в основі якого лежать відношення перебування суб'єкта в певному стані або володіння ним певною властивістю, ознакою, якістю, характеристикою або об'єктом. З цього визначення стає очевидним, що екзистенційність у турецькій мові безпосередньо пов'язана, з одного боку, з категорією часу (і ширше – темпоральності) і, з іншого боку, з категорією посесивності. Зв'язок з категорією часу полягає в тому, що перебування суб'єкта в певному стані завжди передбачає існування або розгортання цього стану в певній часовій площині; щодо категорії посесивності, то вона перехрещується із досліджуваною категорією в так званих екзистенційних конструкціях (за термінологією Н. Джанашия [Джанашия 1987: 60]). Очевидним є також зв'язок екзистенційності в турецькій мові із семантичною категорією локативності. В українській мові для виділення окремого ФСП на основі семантичної категорії екзистенційності немає достатніх підстав.

В українській мові предикативність є лише синтаксичною категорією, формальним засобом її реалізації (в екзистенційних конструкціях – фактично, в іменних реченнях) є дієслово "бути", а в усіх інших синтаксичних конструкціях (читай – дієслівних реченнях) предикативність реалізується імпліцитно: якщо в реченні є дієслово присудок (основний предикат), значить існує й предикативність як характерна риса будь-якого речення. У турецькій мові категорія предикативності є насамперед не синтаксичною, а морфологічною: може бути диференційована низка спеціальних формантів, які за умови додавання до певної лексеми, групи слів (словосполук) перетворюють її (їх) на головний предикат і, відповідно, формують речення. Причому, знову ж таки на відміну від дієслова-зв'язки ("бути") в українській мові, наявність спеціального предикативного експонента (або, за іншою термінологією, афікса присудковості) є обов'язковою властивістю будь-якого речення – як іменного, так і дієслівного.

Основним формальним елементом темпорально-аспектуального комплексу як в українській, так і в турецькій мовах є видо-часові форми, між сутнісними характеристиками яких, однак, є істотні відмінності. Так, особливістю турецьких видо-часових форм є те, що вони являють собою засоби, які реалізують категорії часу, виду й модальності синкретично – на відміну від аналогічних засобів української мови, які постають виключно як засіб темпоральної локалізації дії. При цьому в українській мові категорії виду й модальності на формальному рівні жодним чином не пов'язані з категорією часу, наприклад, категорія виду існує незалежно від часової форми дієслова й виявляється на лексичному рівні, тому навіть сама назва "видо-часові форми" для української мови є, на наш погляд, не цілком правильною. Між системами часових (видо-часових) форм турецької і української мов наявні істотні відмінності – як в кількісному, так і в якісному (семантичному, функціональному) планах; безумовно, такі відмінності пов'язані із способами категоризації (концептуалізації)

навколишньої дійсності, зокрема тих її фрагментів, що пов'язані з ідеєю реалізації (об'єктивації, вербалізації) екстралінгвальної ідеї часу.

Як в українській, так і в турецькій мовах часовий порядок реалізується у вигляді складносурядних речень, тоді як таксис має своїми засобами мовленнєвої реалізації дієприкметники й дієприслівники, а також (у турецькій мові) – герундії, інфінітиви, масдари, часто оформлені у вигляді відповідних граматичних комплексів, а також (переважно в українській мові) – функціонально співвіднесені з дієприкметниками й дієприслівниками складнопідрядні речення й віддієслівно-іменникові конструкції (Сорокін, 2009).

Отже, можемо зробити висновок, що не зважаючи на певні подібності, у більшій мірі граматики турецької та української мови відрізняються, тому застосування граматичних трансформацій є необхідним при перекладі з цих мов. Перекладач мусить обирати ті граматичні конструкції, які наявні в мові перекладу, через їх відсутність чи відмінність з мовою оригіналом.

3.3 Типи граматичних трансформацій в турецькому дослідженні

Reşat Yıldız (Решат Йилдиз) у своїй роботі також приділяє увагу граматичним трансформаціям та розділяє їх на різні підвиди.

Граматична трансформація визначається як часткова або повна трансформація залежно від того, повністю чи частково змінена структура речення. Цілим перетворенням називають ситуацію, коли змінюються основні елементи речення, інакше кажучи, ситуації, коли змінюється структура речення. Як і в попередній схемі лексичної трансформації, модель граматичної трансформації також пояснюється за допомогою підвидів:

- 1) Дослівний переклад (Kelimesi Kelimesine Çeviri)
- 2) Поділ речень (Cümle Bölme)

- 3) Об'єднання речень (Cümle Birleştirme)
- 4) Граматичні зміни (Gramatik Değişim):
  - а) Числові перетворення (Sayısal Dönüşümler)
  - б) Зміна в структурі речення(Cümle Yapısında Dönüşüm)

Автор приділяє окрему увагу граматичним змінам. Граматичний обмін спочатку зосереджується на значеннях множини та однини між мовами. Хоча числові значення зберігаються при переході від вихідного тексту до цільового тексту під час перекладу, є випадки, коли числові значення повинні бути у формі множини в мові оригіналу, а при перекладі вони залишаються в однині. Наприклад, слово гроші (para) в турецькій та англійській мовах стоїть у формі однини, а в російській — у формі множини. Якщо це слово перекладено за допомогою звичайної логіки, воно не буде граматично правильним у мові перекладу. У числовому контексті граматичні зміни мають бути внесені формально. Зміна числової граматики – це метод, який застосовується в різних ситуаціях, таких як стиль або культурна передача.

Поширеною граматичною зміною є спосіб зміни елементів речення, ця зміна відбувається переважно як зміна іменника до дієслова між англійською та російською.

Перетворення від кількісних прикметників до іменників також відбуваються в перекладах з англійської на російську, хоча і не часто.

Окрім того, він відносить деякі підвиди до загальної лексико-граматичної трансформації. Ця трансформація є перетворенням від позитивної структури речення до негативної структури речення через пояснення, без компенсації та семантичної зміни. Лексично-граматичну трансформацію обробляють у трьох основних підвидах:

- 1) Karşıt Anlamda Dönüşüm (антонімічний переклад)
- 2) Betimleyici Uygulama метод описового перекладу)
- 3) Tazmin/Telafi Uygulaması (метод компенсації) (Yıldız, 2017).

Отже, дослідження використання перекладацьких трансформацій при перекладі з турецької мови є актуальною темою. Нині більшість досліджень на тему перекладацьких трансформацій були здійснені вітчизняними та російськими вченими.

3.4 Види граматичних трансформацій

Мови відрізняються між собою за своїм граматичними особливостями, тому при перекладі можуть виникнути складнощі з пошуком відповідних граматичних структур та форм. Відсутність тієї чи іншої категорії в одній із мов, частковий збіг, та інші проблеми можуть ускладнювати переклад тексту. Граматичні трансформації допомагають у вирішенні перекладацьких проблем граматичного, так і лексичного характеру, хоча, звісно, основну роль мають граматичні фактори.

Граматичні трансформації необхідні для зміни структури речення з тексту оригіналу таким чином, щоб його адекватність не була втрачена, при цьому необхідно використовувати норми мови перекладу. Тому використання додаткових слів чи навпаки опущення яких-небудь елементів є доволі використовуваним методом у таких трансформаціях. Окрім того виділяють також методи: перестановки, додавання, опущення і заміни. Перестановка частин речення є необхідною для збереження логічних акцентів.

Лінгвіст Рецкер Я. І. зазначає, що всі різновиди граматичних трансформацій при перекладі можуть бути зведені до наступних основних категорій:

- 1.Зміна порядку слів.
- 2.Зміна структури речення (повне і часткове).
- 3.Заміна частин мови і членів речення.

4. Додавання слів.

5. Опущення слів .

При цьому Рецкер говорив про те, що трансформація може бути повною або частковою. Зазвичай, коли замінюються головні члени речення, відбувається повна трансформація, якщо ж замінюються лише другорядні члени речення, відбувається часткова трансформація (Рецкер, 1974).

Натомість, Бархударов Л.С. виділяє чотири основні граматичних трансформацій:

1. Перестановки;

2. Заміни;

3. Додавання;

4. Опущення

Такого роду поділ є значною мірою приблизним і умовним. Ці чотири типи елементарних перекладацьких трансформацій на практиці "в чистому вигляді" зустрічаються рідко – зазвичай вони поєднуються один з одним, приймаючи характер складних, комплексних трансформацій (Бархударов, 1975).

Деякі лінгвісти розрізняють набагато більше типів граматичних трансформацій. У даній роботі ми будемо розглядати такі типи граматичних трансформацій: синтаксичне уподібнення, членування речення, об'єднання речення, граматична заміна, адекватна заміна, перестановка, додавання та опущення.

Синтаксичне уподібнення (дослівний переклад) – у цій граматичній трансформації синтаксична структура тексту оригіналу замінюється на аналогічну структуру мови перекладу. Ця трансформація може бути використана тоді, коли існують відповідні синтаксичні структури в двох мовах. Речення мови оригінал та мови перекладу можуть

повністю відповідати один одному за кількістю мовних одиниць та їх розташування. Наприклад: *Kız ağlıyordu.* — "Дівчина плакала!"

Через те, що в українській мові зазвичай слова розташовуються у порядку SVO (підмет — присудок — додаток), а в турецькій мові характерний закон передування означення означеному (Підмет-Прямий Додаток-Присудок (SOV)), тому дослівний переклад не є характерним при перекладі з турецької на українську чи навпаки.

Цей метод є об'єктивним, тому що перекладач не вносить зміни до речення та перекладає члени речення в такому порядку, який був запропонований автором твору.

Членування речення може бути використане, коли необхідно поділити одне велике складне речення з мови оригіналу на два чи більше самостійних у мові перекладу. Цей прийом використовується для полегшення сприймання речення читачем перекладу. Наприклад:

Çocukluk şüphesiz, fakat Halil Hilmi Efendi bu çocukluğa gülümserken biraz evvel kırağıdan islanmış sakalın şimdi de yine o çocukluk yaşları ile islandığını hissediyordu — "Певная річ, дитинство! Усміхаючись своїм спогадам, Хаміль Хильми-ефенді відчував, як защеміло у серці від суму і його борода, недавно мокра від роси, зараз зволожилась від сліз..."

У цьому прикладі ми можемо побачити, що перекладач замість того, щоб поставити кому після першої частини речення, вирішив виділити її в окрему частину, тим самим підсилюючи емоційність висловлювання. Це було суб'єктивним рішенням перекладача та при бажанні могло бути опущеним.

Зворотна трансформація – **об'єднання речення** може доволі часто зустрічатися при перекладі. Прийом використовується через граматичні та стилістичні особливості мови оригіналу та мови перекладу. Зазвичай може

містити у собі причинно-наслідковий зв'язок. *Söyle Hurşit, kasaba ne halde? Çok yaralı mı var?* — "Скажи-но, Хуршиде, як справи у нашій касабі, чи багато поранених?"

Для того, щоб не навантажувати текст різними реченнями, які стосуються однієї теми, був використаний метод об'єднання речень. На нашу думку цей метод був використаний доречно та не змінив сенс та емоційність, яку вкладав автор. Знову ж таки, цей метод є теж суб'єктивним та використовується за бажанням та рішенням перекладача.

При використанні **граматичної заміни**, словоформа, частина мови, член речення та речення певного типу можуть бути замінені на одиницю мови перекладу з іншим граматичним значенням. Тобто в процесі перекладу відбувається заміна форм мови оригіналу на іншу форму з мови перекладу. Граматична заміна може використовуватись для того, щоб виконати адекватний переклад, тому що відповідник у мові перекладу може лише заплутувати сенс речення. Деякі вчені, наприклад Бархударов, виділяють такі типи, як: заміна форм слова, заміна частин мови, заміна членів речення та лексичні заміни (Бархударов, 1975).

Заміна частин мови є найпоширенішим видом трансформації. Доволі поширеною формою є заміна іменників займенниками, але також існують випадки заміни займенника іменником, іменника дієсловом тощо.

Ми наведемо декілька прикладів зміни частин мови при перекладі турецького художнього тексту українською мовою. Один із прикладів заміни, які можна зустріти при перекладі, є перехід іменника в дієслово: *Kasaba hala uykudaydı* — "Містечко досі спало."

У цьому прикладі іменник у місцевому відмінку та з афіксом минулого часу був замінений на дієслово у формі минулого часу.

Іншим зразком може бути заміна дієприслівника на іменник, що викликано особливістю турецької мови, а саме великою кількістю дієслівних форм: *Eğlentinin en kızıştığı zamandı.* — "Веселощі були у самому розпалі."

Ми хочемо звернути увагу, що через різноманітність турецьких дієслівних форм, при перекладі, ми можемо замінювати такі слова не тільки на іменники, але й на дієслова чи іменники з прийменниками.

У турецькій мові існує велика кількість афіксів, які утворюють різні види прикметників. При перекладі на українську мову виникає потреба замінювати такі форми на дієслова, тому що не завжди можна віднайти відповідний прикметник для повної передачі семантики слова. Ось один із таких прикладів: *Karısına hiçbir diyeceği yok* — "Він нічого лихого про дружину сказати не хоче."

Також може відбуватися заміна прикметника на дієслова, як наприклад: *Fakat yirmi senedenberidir hasta...* — "але вона вже років зо двадцять як нездужає."

На думку Л.С. Бархударова (1975), тенденція до використання такого виду заміни, як прономіналізація або трансформація іменника в займенник і навпаки, набирає обертів. Наприклад: *O esnada kaumakamın aklından daha başka birşey de geçti* — "І враз у голову йому вдарила геть інша думка."

У цьому прикладі іменник "kaumakam" (каймакам) було замінено на займенник "йому".

Існує тенденція заміни віддієслівного іменника дієсловом. Наприклад: *Üstelik bir sene evvel piyasaya çıkardığı "Gazozlu Ohanes müşhili" adlı bir ilacı Arif Beyin kabul etmemesi, eczacıyı can evinden yaralamıştı.* — "А тут ще як на гріх Ариф-бей забракував нові ліки, які

випустив минулого року Ованес, "Газоване проносне від Ованеса", зранивши аптекаря у самісіньке серце."

В українському варіанті віддієслівний іменник "kabul etmemesi" трансформувався у дієслово "збракував".

У перекладі роману використали граматичні заміни різних типів. Використовувалися заміни форм слова. У цьому способі відбувається трансформація форми слова. Так наприклад: *Müdür bey rüya mı görüyordu.* — "Чи не ввижається панові скарбничому?"

У цьому прикладі у турецькій мові хоча й була використана форма минулого часу, при перекладі використовується дієслово у формі теперішнього.

Крім зміни часових форм дієслів, також при перекладі може використовуватися заміна числа іменників. Наприклад: *Çok yaralı mı var?* — "...чи багато поранених?"

У турецькій мові іменник *yaralı* у формі однини, в українському варіанті було використано у множині.

Досить активно перекладачі художніх текстів використовують такий тип заміни, як заміна підмета додатком і навпаки. Розглянемо приклад досліджуваного нами твору: *Halil Hilmi Efendi onu çiftetelli esnasında bazı duruşlarına dikkat etmişti.* — "Під час танцю Халіля Хильми-ефенді вразила її навдивовижу граційна постава. У цьому випадку додаток *bazı duruşlarına* у тексті перекладу стало підметом, а підметом *Halil Hilmi Efendi* стало додатком у знахідному відмінку."

Отже, у перекладі художнього тексту використовуються заміни різних типів. Такі перекладацькі трансформації є наслідком розходження структури мов оригіналу та перекладу.

Адекватна заміна є іншим поширеним перекладацьким прийомом, який використовують при перекладі ідіом, традиційних метафор і т. п.:

Hay Allah belasını versin! — "Та хоч би воно все пропало!"

Коли перекладач використовує цей прийом, він замінює висловлення частково або повністю на висловлення з мови перекладу, але яке буде мати ту саму смислову або емоційну функцію. Наприклад: *Adam gibi yürümek varken yabadan domuzu gibi seğirtip* — "Та чому ви претесеся, як свині, йдіть по-людському!"

Заміни бувають різних типів та можуть бути викликані різними причинами. Більшість заміни пов'язані з відмінністю граматичних форм та конструкцій у двох мовах, тому їх можна вважати об'єктивними трансформаціями. Хоча, наприклад, використання такого методу як трансформація іменника в займенник, не завжди може бути викликана об'єктивними причинами, а більше суб'єктивною думкою автора щодо необхідності повторення слова в тексті.

Такий вид трансформації як **перестановка** використовується для зміни розташування мовних елементів у тексті мови перекладу. Перестановки можуть відбуватися на рівні слів, словосполучень, частин речень та самостійних речень.

Розглянемо приклад: *Bu huy ona rutubet, sıtma,sivrisinek vesaireli kasabalarda geçmiş yirmi beş yıllık memuriyet hayatının bir yadigarı idi.* — "Такої звички він набув за двадцять п'ять років служби у сирих, заражених малярією повітах."

У цьому реченні перекладач переставив місцями час та місце служби. Перестановка може бути викликана як об'єктивними причинами через те, що граматики турецької мови та української відрізняються, так і бажанням перекладача підкреслити якийсь вираз чи думку автора. Тому можна сказати, що перестановка може бути як об'єктивною так і

суб'єктивною трансформацією з погляду на те, що саме переставлял перекладач та з якої причини.

Додавання – це граматична трансформація, при якій у перекладі додаються лексичні одиниці для більш коректної передачі змісту оригіналу. Використовують цей прийом для компенсації відсутності граматичних форм у мові перекладу, крім того для того, щоб повернути до тексту слова, які були опущені в тексті мови перекладу. Такі слова можуть бути відновлені з контексту.

При перекладі з турецької на українську доповнення можуть носити характер:

1) уточнення: *Eh olmalı bir sekiz, on, on beş tane...* — ... "чоловік вісім, десять, п'ятнадцять";

2) посилення значення оригіналу: *Kaymakam açık havadan çok korkardı* — "Каймакам боявся протягів та свіжого повітря";

3) експліцитне вираження імпліцитної інформації, закладену в знаку або повідомленні іноземних мов: *Kendisi onu sonradan konu komşudan öğrenmişti* — "Сам Хуршид землетрусу не помітив і дізнався про нього згодом від сусідів.";

4) визначення місця, простору протікання дії або процесу: *Halil Hilmi Efendi Beukoğlu idi* — "Халіль Хильми-ефенді народився у Бейкозі, передмісті Стамбула.";

5) зазначення часу або черговості подій: *Fakat o Nusret ahlaksız zamanında buraya geldiği ve daire kapandıktan sonra karanlıklara kadar kaldığı günlerde muhakkak ki böyle durmamıştı.* — "Певно раніше, за часів розпусника Нусрета, вона так не поводитися, не стояла смиренно біля

стіни, а приходила сюди наче додому, лишаючись і після того, як закривали канцелярію, допоки стемніє."

б) обставини способу дії: *İlk karar evvela nasihat vermek, sonra onu haşlıyarak hükümet kuvvetini hissettirmektir.* — "Якщо раніше він прагнув розпочати по-доброму, з повчальних переконань, а вже потому, як напевне на правильну путь, насварити дівчину, щоб вона відчула силу його влади, то насправді вийшло навпаки..." (Гванцеладзе, 2012).

У цих прикладах ми можемо побачити, що було використано метод додавання, але з різних причин та для різних цілей. Крім наведених вище прикладів, перекладач може користуватися методом додавання, коли в мові перекладу відсутні певні граматичні форми, що тоді викликано об'єктивними причинами. Але додавання з метою підсилення чи уточнення можна вважати суб'єктивними через те, що перекладач полягається на власну думку, щодо необхідності використання цього методу.

Опущення – це трансформація протилежна до додавання і використовуються для того, щоб прибирати семантично надлишкові слова, які не несуть у собі необхідного для розуміння сенсу значення, лише марно наповнюючи текст, та легко відновлюються в контексті. Тобто, використовуючи цей метод, перекладач опускає слова, які можна легко зрозуміти за контекстом. Найчастіше опущення обумовлені відмінностями в структурі речення мови оригіналу та мови перекладу.

Kızın geleceği günün sabahı Halil Hilmi Efendi karbonatla dişlerini ovdu. — "Того дня, коли дівуля мала завітати, Халіль Хильми-ефенді зранку почистив зуби содою."

Опущення можуть бути як об'єктивно необхідні, так й суб'єктивні. Об'єктивні пов'язані з граматичними явищами, які відсутні в мові

перекладу. Суб'єктивні ж не змінюють загального сенсу речення чи виразу, але можуть бути використані, якщо перекладач бачить у цьому необхідність для того, щоб не перенавантажити текст або опустити надлишкові слова. При перекладі з турецької на українську можуть втрачатися займенники, наприклад:

Mihnet ve karısı. — "Турботи та дружина."

У турецькому реченні слово дружина "karı" має ще афікс присвійного займенника "sı", тобто "його", що було пропущено при перекладі.

Отже, граматичні трансформації можуть включати в собі як граматичні так і семантичні частини. Використання граматичних трансформацій допомагає зберігати адекватність тексту при перекладі з однієї мови на іншу. Зазвичай вони використовуються у складних моментах перекладу таких як, переклад ідіом, розподіл чи об'єднання речення для його повного розуміння тощо.

Висновки до 3 розділу

Граматичні трансформації використовуються для того, щоб змінити структуру речення відповідно до норм мови на яку перекладач робить переклад. Вони можуть бути повними або частковими. Це залежить від того, чи структура речення змінюється повністю або частково. Коли замінюються головні члени речення, тоді відбувається повна трансформація, а коли відбувається трансформація лише другорядних членів речення - часткова. Крім того, можуть замінюватись і частини мови.

Граматичні трансформації можуть бути викликані різними причинами граматичного та лексичного плану. У деяких випадках вони тісно переплітаються та мають лексико-граматичний характер.

Граматика української мови та турецької відрізняються на багатьох рівнях. Відмінність порядку членів речення потребує постійної перестановки членів речення відповідно до правил мови перекладу. Наприклад, системи часових (видо-часових) форм турецької і української мов мають великі відмінності – як в кількісному, так і в якісному планах.

Ми розглянули дослідження Решата Йилдиза, який виділяє схожі підвиди до граматичної категорії, що й інші вчені, але також виокремлює різні заміни та виводить окрему групу лексико-граматичних трансформацій.

Граматичні трансформації допомагають перекладачу у ситуаціях, коли немає відповідних граматичних форм у мові перекладу. У даній роботі ми розглянули такі типи граматичних трансформацій, як: синтаксичне уподібнення, членування речення, об'єднання речення, граматична заміна, адекватна заміна, перестановка, додавання та опущення.

В основі всіх перекладацьких трансформацій лежать одна або дві операції: перефразування і / або підстановка. Трансформації можуть нести у собі різну ступінь впливу на одиницю з мови оригіналу, але через те, що вони можуть об'єднуватися один з одним, тоді й ступінь впливу може збільшитись. Володіння інструментарієм перекладацьких трансформацій дозволяє перекладачеві заощаджувати час і зосередитися на вирішенні нестандартних завдань.

Ми розглянули граматичні трансформації щодо їх приналежності до суб'єктивних чи об'єктивних, але через велику кількість причин та цілей,

чому вони можуть бути використані, важко їх віднести до однієї групи. Ми вважаємо, що якщо граматичні трансформації були використані через те, що в мові перекладу відсутні чи відмінні граматичні конструкції, які були застосовані в мові перекладу, тоді їх можна вважати об'єктивними. Якщо трансформації були використані з метою підсилити, уточнити чи полегшити розуміння тексту лише зі сторони перекладача без об'єктивної причини використання, тоді граматичні трансформації можна вважати суб'єктивними.

ВИСНОВКИ

У нашому дослідженні метою було вивчення перекладацьких трансформацій, їх використання та значення при перекладі, класифікація у певні групи. Під час роботи з трансформаціями ми дійшли висновку, що ця тема є дуже важливою для вивчення, тому що різні науковці класифікують з різних точок зору, тому з'явилась необхідність об'єднання різних поглядів та знаходження спільного у роботі кожного з учених. Це дає можливість більш точно зрозуміти дану тему та не прив'язуватись до думок окремого автора тієї чи іншої статті.

У нашому дослідженні ми окреслили теоретичні положення адекватності та еквівалентності, які є одними із найголовніших основ, на які покладається перекладач при перекладі. Ми навели дослідження найбільш відомих учених, які здійснили свої відкриття в цій сфері мовознавства, наприклад: В.С. Виноградов, О. Д. Швейцер, О. О. Селіванова, М. К. Гарбовський та інші. Ми порівняли різні визначення цих понять.

Описали різні визначення поняття "перекладацькі трансформації". Навели приклади різних типологій, які були винайдені в останні роки. Ми дослідили які існують причини використання перекладацьких трансформацій. Також ми розглянули чому трансформації можна вважати суб'єктивними чи об'єктивними. Ми дослідили на які типи можуть поділяти перекладацькі трансформації різні вчені.

Ми розглянули таке поняття як "граматичні трансформації" та причини їх використання. Ми дослідили різницю між граматиками української та турецької мов на різних рівнях. Ми навели приклади використання граматичних трансформацій у художньому тексті та з'ясували можливості їх використання як із суб'єктивної сторони так і з об'єктивної.

Здійснене дослідження дає можливість зробити такі висновки:

1. Адекватність спрямована на мову перекладу, тому несе у собі суб'єктивний характер, адже перекладач відтворює оригінал з певними змінами в залежності від обраних ним стратегій перекладу. Еквівалентність же має об'єктивний характер через результат співвідношення текстів оригіналу і перекладу, тому що перекладач повторює оригінал тільки вже іншою мовою.
2. Дослідження перекладацьких трансформацій є актуальною темою через те, що існують різні точки зору науковців, які визначають поняття "перекладацькі трансформації" по-різному. Знання правильного розрізнення перекладацьких трансформацій є необхідною умовою для коректного їх використання при перекладі, що у свою чергу допоможе досягти адекватного перекладу тексту
3. Такого роду розподіл на суб'єктивні чи об'єктивні трансформації є значною мірою приблизним і умовним. Перекладацькі трансформації можуть поєднуватися один з одним і цим самим набувати характер складних, комплексних трансформацій та бути викликаними різними причинами.
4. Ми виділили такі лексичні трансформації: транскрибування, транслітерація, калькування, конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, перекладацька компенсація, описовий переклад.
У даній роботі ми розглядали такі типи граматичних трансформацій: синтаксичне уподібнення, членування речення, об'єднання речення, граматична заміна, адекватна заміна, перестановка, додавання та опущення.
5. Ми дослідили, які з трансформацій можна вважати більш суб'єктивними, а які більш об'єктивними. Трансформації, які можуть мати правила перекладу чи відповідники в мові перекладу, можна відносити до об'єктивних. Ті трансформації, які можуть

призвести до повної зміни речення чи виразу, є цілком суб'єктивними.

Якщо граматичні трансформації були використані через те, що в мові перекладу відсутні чи відмінні граматичні конструкції, тоді їх можна вважати об'єктивними, а якщо з метою підсилити, уточнити чи полегшити розуміння тексту лише зі сторони перекладача, тоді граматичні трансформації можна вважати суб'єктивними.

Отже, питання перекладацьких трансформацій є доволі актуальним у наш час, тому що кожен день з'являються нові переклади творів та існує необхідність дослідження використання перекладацьких трансформацій для коректного їх використання. Перекладацькі трансформації ще не є повністю дослідженими, особливо в тюркському мовознавстві, що викликає потребу у подальшому їхньому дослідженні.

ÖZET

Çalışmamızda çeviri transformasyonları, çevirideki kullanımları ve önemi, belirli gruplara göre sınıflandırılması amaçlanmıştır. Dönüşümler üzerinde çalışırken, bu konunun incelenmesinin çok önemli olduğu sonucuna vardık, çünkü farklı bilim adamları farklı bakış açılarından sınıflandırma yapıyor, bu nedenle her bilim insanının çalışmasında farklı görüşleri birleştirmeye ve ortak bir zemin bulmaya ihtiyaç var. Biz de bu konun parçasını araştırdık.

Araştırmamızın edebi bir metnin Türkçeden Ukraynacaya çevrilme sürecindeki çeviri transformasyonları; nesnesi – sanatsal bir metindir. Çalışmanın materyali "Değirmen" adlı Reşat Nuri Günteki'nin bir romanıdır.

Araştırmanın amacı: Türkçe edebi metin çevirilerindeki öznel ve nesnel transformasyonlarının belirtmesi.

Bu araştırmada transformasyonların teori tezlerini yazdık. Bu dilbilim alanında çalışan en ünlü bilim adamlarının araştırmalarını verdik. Son yıllarda yapılmış olan çeşitli sınıflandırma örnek verdik.

"Çeviri transformasyonları" gibi kavramları ve kullanım nedenlerini inceledik. Transformasyonların neden öznel veya nesnel olarak kabul edilebileceğini düşündük. Farklı bilim adamlarının çeviri dönüşümlerine hangi türleri ayırabileceğini araştırdık. Paralel form ve yapıların varlığına rağmen, çevirmenler çeviri sürecinde çeşitli sözcüksel ve dilbilgisel transformasyonlar kullanırlar. Transformasyonların türlerini ayırdık ve Türkçe örnekleriyle onları tarif ettik.

İlk bölümde, "yeterlilik" ve "denklik" kavramlarını inceliyoruz. "Çeviri transformasyonları" ne olduğunu ve kullanım nedenlerini tanımlıyoruz. İkinci bölümde, edebi metnin çevirisinin özelliklerini ve R.N. Güntekin'in "Değirmen" romanın özelliklerini inceliyoruz. Romanda hangi leksik

trasformasyonların kullanıldığını ve bunların hangi öznel ve nesnel özelliklere sahip olduğunu araştırıyoruz. Üçüncü bölümde, "gramatik trasformasyonlar" kavramını ve bir sanat eserinde kullanımlarının özelliklerini araştırıyoruz.

Bu araştırmada henüz çok incilenmiş olmayan konuyu tarif ettik. Ama her yıl yeni çalışmalar meydana gelmekte, çünkü metinlerin çevirmesi halkın önemli bir parçasıdır.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян Ю. Д. (1974). Значение и оттенок значения. *Известия АН СССР. Отделение литературы и языка*. Москва. Т. XXXII, Вып. 4, с. 320-330
2. Архипов А.Ф. (1991). *Самоучитель перевода с немецкого языка на русский*. Москва: Высшая школа.
3. Бархударов Л.С. (1975). *Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)*. Москва:Международные отношения.
4. Брандес М. П. (1988). *Текст и перевод*. Москва: Наука.
5. Бреус Е.В. (2002). *Основы теории и практики перевода с русского языка на английский*. Москва: УРАО.
6. Виготский Л.С. (1982). *Исторический смысл психологического кризиса*. Собр. соч.: В 6-ти тт (Т. 1). Москва.
7. Виноградов В. С. (2006). *Перевод: общие и лексические проблемы*. Москва : КДУ.
8. Висоцька Т.М. (2015). *АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА*. Дніпропетровськ: ДВНЗ «НГУ».
9. Вихрова М.В. (2018). *Лексико-грамматические трансформации при переводе романа Джозефа Хеллера «Уловка-22»*. Уральский государственный педагогический университет.
10. Гарбовский Н. К. (2004). *Теория перевода*. Москва: Издво Московского университета.
11. Гарбовский Н.К. (2007). *Теория перевода*. Москва: Издво Московского университета.
12. Гванцеладзе А.Н. (2012). *ЛЕКСИЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ С РУССКОГО ЯЗЫКА НА ТУРЕЦКИЙ ЯЗЫК (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКИХ И ТУРЕЦКИХ ПАРАЛЛЕЛЬНЫХ ТЕКСТОВ РОМАНА Ф.М. ДОСТОЕВСКОГО «ПРЕСТУПЛЕНИЕ И*

- НАКАЗАНИЕ»). *Культура народов Причерноморья* № 224, с. 154-158.
13. Гончаренко С. Ф. (1999). *Поэтический перевод и перевод поэзии: константы и вариативность*. Москва: МГЛУ. Вып. 24, с. 108–111
14. Гюнтекін Р.Н. . (2015). *Млин*. Харків: Фоліо.
15. Зорівчак Р. П. (1982). *Словесний образ в художньому перекладі*. К.:ст. з теорії, критики та історії художнього перекладу.
16. Егер Г. (1978). *Коммуникативная и функциональная эквивалентность*. Москва: Междунар. отношения.
17. Комиссаров В. Н. (1990). *Теория перевода (лингвистические аспекты)*. Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – Москва: Высшая Школа.
18. Комиссаров В. Н. (2002). *Современное переводоведение*. Москва : ЭТС.
19. Корунець І.В. (2003). *Порівняльна типологія англійської та української мов*. Вінниця: Нова книга.
20. Кочкинекова А.В. (2016). ПРОБЛЕМА ФЕНОМЕНА СУБЪЕКТИВНОСТИ В ПЕРЕВОДОВЕДЕНИИ. *Филология и человек* №4, С.164-175.
21. Кузенко Г.М. (2008). *Навчальний посібник з курсу “Теорія та практика перекладу” “THE WORLD OF INTERPRETING AND TRANSLATING”*. Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили.
22. Латышев Л. К. (1981). *Курс перевода (эквивалентность перевода и способы ее достижения)*. Москва: Международные отношения.
23. Латышев Л.К. (1983). *Проблема эквивалентности перевода*. Москва.
24. Левицкая Т., Фитерман А. (1971). *Почему нужны грамматические трансформации при переводе?*. Москва: Международные отношения.

25. Лилова А. (1985). *Введение в общую теорию перевода*. Москва: Высшая школа.
26. Макушина Є.А. (2021). *ЗАМІНА ЧАСТИН МОВИ ЯК ВИД ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ТУРЕЦЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ*. Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної відеоконференції "Світ цінностей і цінності у світі", 13–14 травня 2021 року. Київ: Видавничий центр КНЛУ.
27. Миньяр-Белоручев Р.К. (1996). *Теория и методы перевода*. Москва: Московский Лицей.
28. Мирошниченко В. В. (2003). *Про коефіцієнт експресії та імпресії у текстовому перекладі*. Другі Каразінські читання: Два століття Харківської лінгвістичної школи : всеукр. наук. конф., Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
29. Найда Ю. (1978). *К науке переводить*. Москва: Международные отношения.
30. Нелюбин Л. Л. (2003). *Глумачний перекладознавчий словник*. Москва: Наука.
31. Ніконова В. Г. (2014). Художественные тексты с инвариантным сюжетным содержанием как проблема художественного перевода (на материале русских переводов трагедии В. Шекспира "Гамлет"). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія "Філологія"*, Вип. 9, с. 159–163.
32. Ніконова В. Г. (2017). ПРОБЛЕМА АДЕКВАТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ:ТИПИ МІЖМОВНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КОРЕЛЯЦІЇ. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія Філологія* Випуск 34, с.21-27
33. Паршин А. (1999). *Теория и практика перевода*. СПб.: СГУ.
34. *Проблемы употребления лексических и грамматических трансформаций при переводе произведения А. Кунанбаева "Слова*

- Назидания"*. (2012). Режим доступу: https://studexpo.ru/195714/angliyskiy/grammaticheskie_transformatsii
35. Рецкер Я.И. (1974). *Теория перевода и переводческая практика*. Москва: Международные отношения.
36. Селіванова О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля-К.
37. Селіванова О. О. (2012). *Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання*. Черкаси: Ю. Чабаненко.
38. Сирипля М. А., Кан В. А. (2013). НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ. *Lingua mobilis* № 7 (46), с. 68-74.
39. Сорокін С.В. (2009). *Турецька й українська мови в системі координат "ВИД – ЧАС – МОДАЛЬНІСТЬ"*: Монографія. – К.: Вид. центр КНЛУ.
40. Устинова Т. В. (2018). ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ КАК ОПЕРАЦИИ РЕКОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ ИСХОДНОГО СООБЩЕНИЯ. *Гуманитарные исследования*. № 1 (18), с.80-83
41. Федоров А.В. (1983). *Основы общей теории перевода: лингвистические проблемы*. Москва: Высшая школа.
42. Черняховская Л.А. (1976). *Перевод и смысловая структура*. Москва: Международные отношения.
43. Шамова Н.В. (2005). РАЗГРАНИЧЕНИЕ ПОНЯТИЙ “ЭКВИВАЛЕНТНОСТЬ” И “АДЕКВАТНОСТЬ” В ПЕРЕВОДЕ. *Вестник МГУ. Сер. 19. № 2*, 171-179.
44. Швейцер А. Д. (1988). *Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты*. Москва: Наука.
45. Cengiz Ö. (2019). Değirmen Kitabı Üzerinden Osmanlı'da Bilgi Ağlarına Yönelik Bir İnceleme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37(1), с. 70-82
46. Güntekin R.N. (1987). Değirmen. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- 47.Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2019). Режим доступу:
<https://sozluk.gov.tr/>
- 48.Yıldız R. (2017). *A.S. PUŞKİN'İN "MAÇA KIZI" ADLI ESERİ ÜZERİNDEN RUSÇADAN TÜRKÇEYE ÇEVİRİDE TRANSFORMASYON TEORİSİ*. GAZİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ